МУАССИСАИ ДАВЛАТИИ ТАЪЛИМИИ “ДОНИШГОҲИ ДАВЛАТИИ ХУҶАНД БА НОМИ АКАДЕМИК БОБОҶОН ҒАФУРОВ”

Бо ҳуқуқи дастнавис

ТДУ: 332.14
ВБК: 65.049
К - 31

ҚАЮМОВА МУҲАЙЁХОН ХУРШЕДОВНА

ТАТБИҚИ СИЁСАТИ САНОАТӢ ДАР ИҚТИСОДИЁТИ МИНТАҚА (ДАР МИСОЛИ ВИЛОЯТИ СУҒД)

АВТОРЕФЕРАТИ

диссертатсия барои дарёфти дараҷаи илмии доктори фалсафа(PhD) – доктор аз рӯи ихтисоси 6D050600 – Иқтисодиёт (6D050606 - Иқтисодиёти минтақавӣ ва ҳудудӣ)

Хуҷанд - 2023

Диссертатсия дар кафедраи идоракунии иқтисодӣ ва маркетинги Муассисаи давлатии таълимии "Донишгоҳи давлатии Хуҷанд ба номи академик Бобоҷон Ғафуров" иҷро карда шудааст.

Роҳбари илмӣ: **Алиджанов Джамшед Абдукаюмович**, доктори илмҳои иқтисодӣ, дотсент, мудири кафедраи назарияи иқтисодии Муасссисаи давлатии таълимии "Донишгоҳи давлатии Хуҷанд ба номи академик Бобоҷон Ғафуров"

Муқарризони расмӣ: **Авезов Азизулло Ҳабибович**, доктори илмҳои иқтисодӣ, профессори кафедраи назарияи иқтисод ва идоракунии Донишкадаи политехникии Донишгоҳи техникии Тоҷикистон ба номи М.Осимӣ дар шаҳри Хуҷанд.

Сафоев Абдумаҷид Каримович, номзади илмҳои иқтисодӣ, дотсент, мудири кафедраи назарияи иқтисодӣ ва фаъолияти соҳибкории Донишгоҳи байналмилалии сайёҳӣ ва соҳибкории Тоҷикистон

Муассиса пешбар: **Донишкадаи кӯҳию металлургии Тоҷикистон**

Ҳимояи диссертатсия «4» июли 2023, соати 12-00 дар ҷаласаи шурои диссертатсионии 6D.KOA-013 Донишгоҳи давлатии ҳуқуқ, бизнес ва сиёсати Тоҷикистон баргузор мегардад. Суроға: 735700, шаҳри Хуҷанд, 17 мкр-н, бинои 1, E-mail: dstsubp@mail.ru, телефони котиби илмӣ: (+992) 927711342.

Бо диссертатсия ва автореферат дар китобхонаи илмии Донишгоҳи давлатии ҳуқуқ, бизнес ва сиёсати Тоҷикистон ва тавассути сомонаи (http://www.tsulpb.tj) шинос шудан мумкин аст.

Автореферат санаи "___" _________2023 тавзеъ шудааст.

Котиби илмии
шурои диссертатсионӣ,
н.и.и., дотсент **Самадова З.А.**

ТАВСИФИ УМУМИИ ТАҲҚИҚОТ

Муҳимияти мавзуи таҳқиқот. Инкишофёбии ҷараёнҳои ҷамъиятӣ ба тамоми паҳлӯҳҳои фаъолияти истеҳсолӣ ва хоҷагидории корхонаҳо, соҳаҳо, минтақаҳо ва иқтисодиёти миллӣ таъсири назаррас мерасонад. Ҳамзамон тағйиротҳои иҷтимоӣ-иқтисодии дар кишвар ва минтақаҳои он ба миён омадаистода ва дигаргуниҳои сохторӣ бо дарназардошти амалигардонии ҳадафи чоруми миллӣ – саноатикунонии босуръати кишвар гузариш ба марҳилаи нави тараққиёти иқтисодиро тақозо менамояд. Дар ин васила аҳамияти интихоби дурусти стратегия ва сиёсати сохторӣ баланд гардида, инкишофи минбаъдаи иқтисодиёти миллӣ ва минтақаҳои он бо назардошти таъсири омилҳои минтақавӣ ба миён меояд.

Мустаҳкамшавии вазъияти иқтисодии минтақаҳо аз бисёр ҷиҳат аз ҳолат ва тараққиёти соҳаҳои саноат вобастагии калон дорад, зеро иқтисодиёти бозорӣ бо баробари васеъшавии бозори молӣ ва молиявӣ, инчунин беҳтаргардонӣ ва шиддатёбии муборизаи рақибонаро дар назар дорад. Бинобар ҳамин баланд намудани самаранокии фаъолияти хоҷагидории ба фаъолгардонии ҷараёни тараққиёти иқтисодӣ ва иҷтимоии ҳама соҳаҳои саноати минтақавӣ ба мадди аввал мегузарад. Зарурати муайян намудани имкониятҳои захиравии корхонаҳои саноатӣ барои фаъолияти босамари тамоми минтақа зарур арзёбӣ карда мешавад.

Барои татбиқи сиёсати саноатӣ аз тарафи давлат як қатор барномаҳо, аз он ҷумла Стратегияи тараққиёти саноат дар Ҷумҳурии Тоҷикистон то соли 2030, Барномаи рушди металургияи ранга ва сиёҳ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон то соли 2025, Барномаи рушди саноати сабук дар Ҷумҳурии Тоҷикистон то соли 2022, Барномаи рушди шоҳибофӣ ва коркарди пилла дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2012-2020, Барномаи рушди қолинбофӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2014-2020. Инчунин эълон гардидани солҳои 2021-2026 солҳои рушди соҳаҳои саноат барои такомули татбиқи сиёсати саноат дар мамлакат ва минтақаҳои он мусоидат хоҳад кард.

Дар ин радиф фароҳам овардани шароити мусоид барои тараққиёти соҳаҳои саноати минтақавӣ ва такомули ҷараёни такроркистеҳсол, зарурати дарёфти самти появии пешрафти татбиқи сиёсати саноатии минтақавиро тақозо менамояд, ки ба низоми пойдоргардидаи муносибатҳои иқтисодӣ мувофиқат намояд. Ҳалли чунин масъалаҳо мавҷудияти ҳадафҳои муайяни стратегиро талаб менамояд, ки самти тараққиёти соҳаҳои саноат барои пурзӯр намудани пояи моддӣ-техникӣ, таъсиси низоми идоракунии самаранок, васеъшавӣ ва такомули алоқаҳои хоҷагидории бозорӣ муқаррар карда шаванд. Бинобар ҳамин дар марҳилаи муосири тараққиёти иҷтимоӣ-иқтисодии Ҷумҳурии Тоҷикистон сиёсати саноатии илман асоснокшуда барои минтақаҳо аҳамияти махсус дорад, ки бояд ба фаъолгардонии ҷараёни тараққиёти ҳама зинаҳои саноат равона карда шаванд. Дар ин ҷода ҳалли мушкилоти муайян намудани иқтидори имкониятҳои соҳаҳои саноат барои фаъолияти муваффақона дар шароити муосир диққати махсусро ба худ ҷалб менамояд. Чунин муносибат ба ташаккулёбӣ ва такомули сиёсати саноатӣ ва дарёфти роҳҳои нави тараққиётро дар ин соҳа муқаррар менамояд. Дар натиҷа нақш ва аҳамияти таҳлил ва

баҳодиҳии вазъияти муосир ва иқтидори соҳаҳои саноати минтақа, истифодабарии самараноки онҳо афзоиш меёбад, ки аз ҳамаи онҳо пеш аз ҳама мустаҳкамии тараққиёти соҳаҳои саноат дар марҳилаи саноатикунонии босуръати кишвар вобастагӣ доранд.

Ҳалли мушкилотҳои ҷойдошта ба татбиқи сиёсати саноатӣ талаботҳои навро ҷорӣ менамояд, ки аз дарки объективонаи шароитҳои ба миёномадаи фаъолияти иқтисодӣ, истеҳсолӣ ва хоҷагидорӣ бармеоянд. Бо баробари ин мавҷудияти таъминоти илмии таҳлил ва интихоби самтҳои дурусти тараққиёти соҳаҳои саноати минтақавӣ барои дурнамои миёнамӯҳлат ва дарозмуддат зарур ба ҳисоб меравад. Асосҳои назариявӣ ва методологӣ барои тараққиёти соҳаҳои саноати минтақаҳо дар шароити тағйирёбии босуръати шароитҳои муҳити дохилӣ ва беруна, шиддатёбии таъсиррасонии ҷараёни ҷаҳонишавии иқтисодиёти ҷаҳонӣ, пешрафти илму техника, такомули омилҳои иҷтимоӣ ва дигаргуниҳои назаррас дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ва минтақаҳои он муҳим ва саривақтӣ баҳогузорӣ карда мешаванд.

Дараҷаи таҳқиқи мавзӯи илмӣ. Зарурати татбиқи сиёсати саноатии минтақа дар низоми иқтисодиёти миллӣ дар асарҳои олимони хориҷӣ ва ватанӣ дарҷ ёфтаанд.

Дар асарҳои классикони илми иқтисодӣ А. Смит, Д. Рикардо, А, Маршал диққати марказӣ ба амалигардонии сиёсати саноатӣ дар чорчӯбаи сиёсати андозӣ ҳамчун зарурати тараққиёти саноат баҳри васеъ намудани сарчашмаҳои воридшавии андозӣ зоҳир карда мешуд.

Барои кишварҳои ғарб хусусиятҳои татбиқи сиёсати саноатии минтақавӣ дар корҳои илмии Й. Шумпетер, И. Ансофф, Ҷ. Гелбрейт, Ф. Хайек, М. Портер, П. Самуэлсон, Р. Коуз, Ҷ. Кейнс, Обсфелд М., Кругман П.Р., Прайс В.К., Лин Х.Д., Чанг Д. ва дигарон ифодаи худро ёфтаанд. Асарҳои илмии олимони номбурда ба самти амалигардонии сиёсати саноатӣ дар минтақаҳо таъсири ҷидди расониданд. Масъалаҳои инкишофи соҳаҳои саноати минтақавӣ аз тарафи олимони руссия ба монанди: Аганбегян А.Г., Березнев С.В., Копеин В.В., Андреев Г.Н., Савелло Л.Л., Попова Я.В. Воронин А.Г., Гранберг А.Г., Гапоненко А.Л., Новоселов А.С., Шабашев В.А., Егоров Е.В., Яковлев С.М. ва дигарон тадқиқ карда шудаанд. Ба шумораи олимони ватанӣ, ки бо муаммоҳои татбиқи сиёсати саноатӣ дар минтақа саҳм гузоштаанд, шахсони зеринро шомил намудан мумкин аст: Азизов Ф.Х. татбиқи сиёсати саноатии минтақавиро вобаста ба ташаккули соҳаҳои саноати минтақавӣ, Алиджанов Д.А. тараққиёти соҳаҳои саноати минтақавиро аз нуқтаи назари амалигардонии стратегияи воридотивазкунӣ, Бойматов А.А. тараққиёти соҳаҳои саноати минтақавиро аз нуқтаи назари таъмини рушди устувор, Бобоҷонов Д.Д. сиёсати саноатии минтақавиро вобаста аз инкшофи соҳаҳои саноат, махсусан агросаноатӣ, Ғаниев Т.Б. вобаста ба такомули идоракунии самараноки сармояи инсонӣ дар таъмини рушди соҳаҳои саноати миллӣ ва минтақавӣ, Дадоматов Д.Н. сиёсати саноатии минтақавиро аз нуқтаи назари инкишофи соҳибкории саноатӣ, Исмоилова М.М., Исмоилов М.М., Қаюмов Н.К. тадқиқи сиёсати саноатиро дар сатҳи иқтисодиёти миллӣ қарор дода, доир ба вазъ ва иқтидори саноатии минтақаҳои кишвар, Комилов С.Ҷ. дар таҳқиқотҳои худ самти

инноватсионии тараққиёти соҳаҳои саноатӣ, Муҳабатов Х.Н. дар таҳқиқотҳои хеш оид ба ҷойгиршавии самараноки соҳаҳои саноат дар минтақаҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон, Раҳимов Р.К дар корҳои илмии хеш оид ба тарзи тараққиёти индустриявӣ-аграрӣ, Раҳимзода Ш.М. татбиқи сиёсати саноатиро аз нуқтаи назари ташаккулёбӣ ва инкишофи инфрасохтори бонкӣ, сиёсати пулию-қарзӣ, Ризоқулов Т.Р. сиёсати саноатӣ минтақаро аз ҷиҳати омилҳои институтсионалӣ, шароити ҷаҳонишавии муносибатҳои иқтисодӣ, Рахимов А.М. татбиқи сиёсати саноатиро аз нуқтаи назари баланд намудани рақобатпазирии иқтисодиёт, Султонов З.С. ба татбиқи сиёсати саноатӣ аз нуқтаи назари танзими андозии иқтисодиёт, Саидмуродзода Л.Х. татбиқи сиёсати саноатиро дар сатҳи минтақаҳо аз ҷиҳати таъсири муносибатҳои иқтисодии байналмилалӣ, Хоналиев Н. дар таҳқиқотҳои худ оид ба инкишофи соҳаҳои саноати Тоҷикистон ва минтақаҳои он аз нигоҳи таърих, Ҳошимзода Ҳ.Ҳ. таҳқиқоти хешро ба сиёсати саноатӣ дар минтақа аз ҷиҳати механизмҳои танзими макроиқтисодии тараққиёти минтақаҳо, Шарифзода М.М. такомули сиёсати саноатӣ дар минтақаро аз ҷиҳати раобатпазирии субъектони хоҷагидорӣ, Файзуллоев М. аз нуқтаи назари ташаккулёбии инфрасохтори инноватсионӣ мавриди баррасӣ қарор додаанд.

Шиносоӣ бо корҳои илмии олимони номбурда нишон медиҳад, ки дар онҳо масъалаҳои татбиқи сиёсати саноатӣ дар минтақа дар шароити иқтисодиёти бозори комил ва иқтисодиёти дар давраи гузариш қарордошта мавриди баррасӣ қарор дода шуда, вале дар шароити амалигардонии стратегияи саноатикунонии босуръати ва панҷсолаи рушди соҳаи саноат дар шароити Тоҷикистон ҳанӯз ба таври мукаммалу васеъ таҳлилу таҳқиқ нашудаанд, ки зарурат, мубрамият ва мақсади таҳқиқоти мазкурро муайян намудаанд.

Робитаи таҳқиқот бо барномаҳо (лоиҳаҳо) ва ё мавзӯҳои илмӣ Таҳқиқоти диссертатсионӣ бо мақсади татбиқи самаранокии ҳадафи чорум миллӣ-саноатикунонии босуръати иқтисодиёти миллӣ равона шудааст, ки хусусият ва омилҳои пешрафти соҳаҳои саноатро дар минтақа дар бар мегирад. Ҳамзамон, натиҷаҳои таҳқиқот барои татбиқи Стратегияи тараққиёти иҷтимоӣ-иқтисодии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030 аҳамияти хоса дорад, ки то андозае рушди соҳаҳои саноати минтақа ва татбиқи сиёсати саноатии минтақавиро пешбинӣ намуда, натиҷаи таҳқиқоти диссертатсионӣ барои такмили минбаъдаи он равона мегардад. Натиҷаҳои диссертатсия барои дар амал татбиқ намудани солҳои 2022-2026 ҳамчун солҳои рушди соҳаҳои саноат равона карда мешаванд.

ТАВСИФИ УМУМИИ ТАҲҚИҚОТ

Мақсади таҳқиқот дар асосноккунии назариявӣ ва истифодаи амалии сиёсати саноатӣ оид ба истифодабарии самараноки иқтидори саноатии вилояти Суғд дар чараёни татбиқи саноатикунонии босуръати кишвар ифода меёбад.

Дастрасии мақсади тадқиқоти диссертатсионӣ ҳалли як қатор масъалаҳои аз ҷиҳати илмӣ-методӣ ва амалӣ алоқамандро тақозо намуд, ки дар вазифагузорӣ ифода ёфтаанд.

Вазифаҳои таҳқиқот дар ҳалли чунин масъалаҳо ифода меёбад:

- муайян намудани аҳамияти сиёсати саноатӣ дар тараққиёти саноати минтақа дар давраи муосир;
- аниқ намудани принсипҳои асосӣ ва ҳадафҳои тараққиёти саноати минтақа дар шароити тараққиёти иҷтимоӣ-иқтисодии минтақаҳо ва омӯзишу таҳлили таҷрибаи ҷаҳонии татбиқи сиёсати саноатӣ ва таъсири он ба тараққиёти соҳа;
- бо истифода аз таҳлили эмпирики муқаррар намудани вазъи феълии саноати вилояти Суғд дар шароити муосир ва бо назардошти таҳлили маълумоти зарурии оморӣ, баҳогузорӣ намудани иқтидори истеҳсолии соҳаҳои саноати минтақа;
- таҳлил ва баҳодиҳии сатҳ ва самаранокии истифодаи омилҳои истеҳсолот дар тараққиёти саноати минтақа;
- муайян намудани ҳадафҳо ва намудҳои имконпазири амалигардонии таҷдиди соҳаҳои саноати вилояти Суғд дар доираи татбиқи сиёсати саноатӣ;
- асоснок намудани татбиқи диверсификатсияи истеҳсолоти саноатӣ дар минтақаи вилояти Суғд бодарназардошти муқаррар намудани самтҳои мустаҳкамгардонии иқтидори иқтисодии тараққиёти саноати минтақа.

Объекти таҳқиқот тадбиқи сиёсати саноатии дар минтақа дар низоми муносибатҳои бозорӣ ва амалигардонии стратегияи саноатикунонии босуръат баромад мекунад.

Предмети таҳқиқот муносибатҳои иқтисодие мебошанд, ки дар ҷараёни амалигардонии сиёсати саноатӣ дар минтақа байни субъектони хоҷагидорӣ ба миён меоянд.

Фарзияи таҳқиқот ба ҳолате такя мекунад, ки дар шароити муосир дар соҳаҳои саноати минтақавии вилояти Суғд иқтидорҳои истифоданушада мавҷуд буда, истифодаи оқилонаи онҳо дар асоси татбиқи сиёсати саноатии мувофиқи минтақавӣ метавонад рушди соҳаро ба самти пешравии куллан нав барорад.

Марҳила, макон ва давраи таҳқиқот (доираи таърихии таҳқиқот) Кори диссертатсионӣ дар давоми солҳои 2019-2022 иҷро шуд.

Асосҳои назариявии таҳқиқотро асарҳо, коркарди илмии олимони ватанӣ ва хориҷӣ ташкил менамоянд, ки ба масъалаҳои ташаккулёбӣ ва тараққиёти минтақаҳо бахшида шудаанд, инчунин, пешниҳодҳои илмӣ-методӣ доир ба муайян намудани хусусият ва омилҳои пешрафти соҳаҳои саноат, такомули сиёсати минтақавии саноатӣ, ки дар истифодабарии оқилонаи захираҳои табиӣ-иқтисодӣ ва меҳнатии ҳудудҳои маъмурӣ ифода меёбанд, баромад мекунанд.

Асосҳои методологии таҳқиқотро маҷмуи тарзу усулҳои таҳлил ва омезиши ҳодисаҳо ва ҷараёнҳои иқтисодӣ ташкил намуда, дар раванди таҳқиқот баҳодиҳии муқоисавӣ, омилӣ ва мантиқӣ, усулҳои гурӯҳбандӣ ва баҳодиҳии тараққиёти соҳаҳои саноати минтақавӣ, фарзияи илмӣ, таҳлил ва

синтез, усули индуксия ва дедуксия, аналогия, сабабӣ-оқибатӣ, таҳлили эмпирикӣ васеъ истифода шудаанд.

Сарчашмаи маълумоти диссертатсияро маводҳои Агентии омори назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Сарраёсати Агентии омории он дар вилояти Суғд, маълумоти омории доир ба вазъияти инкишофёбии соҳаҳои саноат дар минтақа нашргардида, маҷмӯаҳои ҳамасола, ки иттилоотро доир ба нишондиҳандаҳои иқтисодӣ фаро мегиранд, инчунин барномаҳои мақсадноки дар минтақаҳо қабулгардида ва амалишаванда ташкил намуданд.

Пояи таҳқиқотро омӯзиш, таҳлил ва баҳодиҳии фаъолияти соҳаҳои саноати вилояти Суғд дар давраҳои гуногуни фаъолият ташкил карданд.

Навгонии таҳқиқот дар коркарди самтҳои асосии татбиқи сиёсати саноатии минтақавӣ ва пешниҳоди такомули истифодабарии омилҳои тараққиёти соҳаҳои саноат муқаррар карда шудаанд. Нуқтаҳои асосие, ки навгонии илмии диссертатсияро ифода мекунанд, аз инҳо иборатанд:

- мундариҷаи сиёсати саноатии минтақавӣ муайян карда шудааст, ки бо худ маҷмӯи чораҳои ҳуқуқӣ, иқтисодӣ, ташкилӣ ва ғайраҳоро дар назар дорад, ки барои инкишофи иқтидори саноатӣ дар мамлакат ва минтақаҳои он равона карда шуда, истеҳсолоти маҳсулоти рақобатпазири саноатиро таъмин намуда, татбиқи он аз самт ва суръати тараққиёти иҷтимоӣ-иқтисодии минтақа, ҳаҷми буҷети он, муҳити рақобатӣ, вазъияти экологӣ, иқтидори захиравӣ, инкишофи инфрасохтор, инчунин бодарназардошти сиёсати инвеститсионии минтақа вобаста аст.

- принсип ва самтҳои афзалиятноки татбиқи сиёсати саноатӣ дар минтақа муқаррар карда шудаанд, ки мутобиқи он ба принсипҳои асосии сиёсати саноатии минтақа баробарҳуқуқии шаклҳои моликият, озодии фаъолияти истеҳсолӣ, ҳифзи манфиатҳои истеҳсолкунандагони ватанӣ дар бозори беруна бо назардошти таъмини эҳтиёҷоти истеъмолкунандагон, санадҳои таъсири мустақим ба корхонаҳои саноатӣ, усулҳои ғайримустақими дастгирии корхонаҳои саноатӣ, истифодабарии реҷаҳои гуногуни танзимкунӣ. Самтҳои афзалиятноки тараққиёти соҳаҳои саноат дар асоси татбиқи сиёсати саноатӣ чунин ҳадафҳои асосиро фарогир мебошад: фаъолияти инноватсионӣ, ҳаракати сармоя барои таъминоти молиявии азнавсозии соҳаҳо байни бахшҳо ва минтақаҳо, таъминоти инвеститсионии тараққиёти корхонаҳои саноатӣ ва инфрасохтори истеҳсолӣ дар минтақа.

- муқаррар карда шудааст, ки баҳри истифодабарии иқтидори саноатии вилояти Суғд зарурати инкишофи он дар асоси истифодабарии омилҳои экстенсивӣ таъмин карда шавад; тараққиёти саноати вилояти Суғд дар самти ғанигардонии бозори дохилӣ бо молҳои истеъмолӣ бо дарназардошти баромадан ба бозори беруна дар оянда ба назар мерасад; оид ба зарурати кооператсия ва махсусгардонии маконҳои истеҳсолоти саноатӣ хулосабарорӣ карда шудааст.

- асоснок карда шудааст, ки бо дарназардошти самараи синергетикӣ, истифодабарии оқилонаи омилҳои истеҳсолот ба воситаи натиҷаҳои фосилавӣ метавонад ба натиҷаҳои ниҳоӣ, яъне ба баланд намудани рақобатпазирии маҳсулот, афзоиши ҳаҷми фурӯш ва баланд намудани даромаднокии корхона

оварда расонанд, ки дар интиҳо самаранокии истеҳсолоти саноатӣ бо назардошти истифодаи оқилонаи тамоми омилҳои истеҳсолот ва алоқамандии дурусти онҳо ба афзоиши самаранокии истеҳсолот муосидат менамояд.

- муқаррар карда шудааст, ки барои амалигардонии ҷараёни таҷдиди соҳаҳои саноат дар минтақаҳо таъминоти корхонаҳои саноатӣ бо мутахассисони соҳибтаҷриба, менеҷерони навовар ва истифодаи амалии бизнес-банақшагирӣ зарур мебошад, ки дар ин самт диққати бештар ба баланд намудани сифати сармояи инсонӣ, дастовардҳои илмии олмимони ватанӣ, омода намудани иқтидори кадрии минтақавию ҷумҳуриявӣ, навовариҳои технологӣ, намудҳои нави менеҷмент ва таъмини муҳити мусоид барои ҷалби техника ва технологияи хориҷӣ такя намудан зурур буда, ҳангоми таҷдиди соҳаҳои саноати вилояти Суғд ҷараёнҳои ҳамгирой дар чорчӯбаи иштироки корхонаҳо ва соҳаҳои саноати минтақа дар корпоратсияҳои трансмиллӣ ва бисёрмиллата мавқеи махсус доранд.
- муайян карда шудааст, ки барои васеъшавии макони истеҳсолии маҳсулоти саноати сабук ва хӯрокворӣ дар вилояти Суғд афзалиятҳои муайян дошта, дар ин васила барқарор намудани фаъолияти истеҳсолии пахтатозакунӣ, истеҳсоли шоҳибофӣ, коркарди меваю сабзавот, қолинбофӣ, истеҳсоли матоъҳои гуногун, пойафзолдӯзи ва намудҳои гуногуни хӯрокворӣ метавонад диверсификатсияи сохтории саноатиро дар минтақа таъмин намуда, барои таъсис додани сохтори самараноки диверсификатсияшудаи саноат, инкишофи бештари он соҳаҳо ва намудҳои истеҳсолот, ки дар дохили кишвар дорои рақобатнокии муқаррарӣ мебошанд мусоидат намояд.

Нуктаҳои ба ҳимоя пешниҳодшаванда:

- исбот карда шудааст, ки мундариҷаи сиёсати саноатии минтақавӣ ҳамчун маҷмӯи чораҳои ҳуқуқӣ, иқтисодӣ ва ташкилӣ ташаккул меёбад.
- принсипҳои асосии сиёсати саноатӣ ва самтҳои афзалиятноки татбиқи он дар минтақа муқаррар карда шудааст.
- бо мақсади истифодабарии иқтидори саноатии мавҷудаи вилояти Суғд ва инкишофи минбаъдаи он истифодабарии омилҳои нисбатан экстенсивӣ зарур арзёбӣ гардидааст;
- таъмини самараи синергетикӣ дар натиҷаи истифодабарии оқилонаи омилҳои истеҳсолот ба воситаи натиҷаҳои фосилавӣ мудаллал гардидааст.
- амалигардонии ҷараёни таҷдиди соҳаҳои саноат дар минтақаҳо бо дарназардошти баланд намудани сифати сармояи инсонӣ исбот карда шудааст.
- афзалиятҳои васеъшавии макони истеҳсолии маҳсулоти саноати сабук ва хӯрокворӣ дар вилояти Суғд баҳри такмили рақобатҳои соҳаи саноатӣ вилояти Суғд муқаррар карда шудааст.

Аҳамияти назариявӣ ва амалии таҳқиқот дар инкишофи илмии иқтисодиёти минтақавӣ ва илова ба он бо воситаи коркарди ҳолатҳои медодологӣ оиди истифодабарии оқилонаи омилҳои асосии тараққиёти саноати минтақа, ва асоснок намудани мавҷудият ва ҳаматарафа истифодабарии иқтидори мавҷудбуда саноатӣ дар минтақаҳо, ба эътибор гирфтани хусусиятҳои

иқтисодиёти индустриалӣ-аграрӣ ва иҷрои вазифаҳои нави таъмини рушди устувори минтақаҳо ифода меёбад.

Аҳамияти амалии тадқиқот дар истифодабарии тамоми захираҳои инкишофи саноати минтақавӣ дар ҳолати амалигардонии барномаҳои давлатии рушди саноат дар панҷсолаи (солҳои 2022-2026), барномаҳои дурнамои тараққиёти иҷтимоӣ-иқтисодии ҳудудҳои маъмурии вилояти Суғд ифода меёбад.

Натиҷаҳои назариявӣ, методӣ ва амалии ба дастовардашудаи тадқиқоти диссертатсионӣ дар ҷараёни таълим барои омода намудани бакалавр, магистрон ва докторантон, барои хондани фанҳои махсус, ба монанди "Иқтисодиёти минтақаҳо", "Иқтисодиёти соҳаҳо" ва дигарҳо истифода шуданаш мумкин аст.

Дараҷаи эътимоднокии натиҷаҳои таҳқиқот. Унвонҷӯ мавзӯи диссертатсия, мақсад ва вазифаҳои онро вобаста ба нақшаи мантиқии таҳқиқот муайян карда, методикаи дар таҳқиқоти олимони соҳа асосёфтаро дар таҳлили хусусият ва омилҳои тараққиёти соҳаҳои саноати минтақавӣ истифода намудааст. Интишороти муаллиф дар маҷаллаҳои илмӣ эътимоднокии таҳқиқотро тасдиқ менамояд. Хулосаву тавсияҳо ва натиҷаҳои таҳқиқоти назариявии муаллифи диссертатсия бо истифодаи методикаи муосир асоснок карда шудааст.

Мутобиқати диссертатсия ба шиносномаи ихтисоси илмӣ. Таҳқиқоти диссертатсионӣ ба Шиносномаи феҳристи ихтисосҳои доктори фалсафа (PhD) - доктор аз рӯи ихтисоси Комиссияи олии аттестатсионии (КОА) назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз рӯйи ихтисоси 6D050600 – Иқтисодиёт, (6D050606 – Иқтисодиёти минтақавӣ ва маконӣ) мувофиқат мекунад.

Саҳми шахсии довталаби дараҷаи илмӣ дар таҳқиқот. Диссертатсия кори илмӣ-тадқиқотии мустақилонаи муаллиф мебошад. Аз тарафи унвонҷӯ муҳимияти мавзӯъ аз нуқтаи назарияи иқтисодиёти минтақавӣ асоснок, ҳадаф ва масъалаҳои тадқиқот муқаррар карда шуда, дар асоси коркарди ҳолатҳои назариявию методологӣ зарурати истифодаи иқтидори тараққиёти саноати вилояти Суғдро исбот намуда, роҳҳои истифодабарии самараноки омилҳои мавҷударо дар самти пешрафти соҳаҳои мухталифи саноати минтақавӣ ва коркардҳои илмӣ доир ба такомули амалигардонии сиёсати саноатии минтақавӣ барои татбиқ пешкаш карда шудаанд.

Тасвиб ва амалисозии натиҷаҳои диссертатсия. Ҳолатҳои асосӣ, хулосаҳо ва пешниҳодҳо, ки дар диссертатсия баён карда шудаанд, дар конференсияҳо, симпозиумҳои байналхалқӣ, ҷумҳуриявӣ ва вилоятӣ маърӯза карда шудаанд. Алалхусус дар конферснсияи сеюми илмӣ-амалии вилоятӣ бахшида ба 30-солагии Истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва рӯзи ҷавонон; Конференсияи байналмилалии илмӣ-назариявӣ бахшида ба 35-солагии Истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва эълон гардидани солҳои 2022-2026 "Солҳои рушди соҳаҳои саноат" (27.05.2022 ДДҲБСТ). Хулосаҳои назаривӣ, методологӣ ва як қатор пешниҳодҳои амалӣ дар ҷараёни амалигардонии саноатикунонии босуръати дар вилояти Суғд ва ҳудудҳои маъмурии онҳо истифода шудаанд.

Интишорот аз рӯйи мавзӯи диссертатсия. Натиҷаҳои диссертатсия дар 8 мақолаи илмӣ, аз ҷумла 4 мақола дар нашрияҳои аз тарафи КОА - и назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон эътирофгаридида дар ҳаҷми 4,5 ҷ.ш.ч., ва 4 адад мақолаи илмии дар дигар нашрияҳо чопшуда дар ҳаҷми 1,5 ҷ.ш.ч. инъикос ёфтаанд.

Сохтор ва ҳаҷми диссертатсия. Мутобиқи мақсади гузошташуда ва масъалаҳои тадқиқот нақшаи кори диссертатсионӣ мураттаб гаридааст, ки аз сарсухан, 3 боб, 9 параграф, хулоса ва пешниҳодҳо, рӯихати адабиёти истифодашуда иборат мебошад. Диссертатсия дар 172 саҳифаи компютерӣ чоп шуда, дар он 13 ҷадвал, 3 расм ва 11 диаграма мавҷуд аст.

ҚИСМИ АСОСИИ ДИССЕРТАТСИЯ

Самти минбаъдаи табаддулоти иқтисодӣ ва иҷтимоӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ва минтақаҳои он дар шароити пойдоршавӣ ва гузариш ба рушди иқтисодии устувор аз бисёр ҷиҳат бо ҳадафҳои тараққиёти соҳаи саноат муайян карда мешавад. Дигаргуниҳои дар соҳаҳои саноат ба миён омада масъалаҳоеро барои баррасӣ пешкаш мекунад, ки на танҳо бо ҳалли мушкилотҳои мавҷуд буда, балки аз ҷустуҷӯи роҳҳо ва самтҳои тараққиёти онҳо дар дурнамои миёнамӯҳлат ва дарозмуддат вобастагӣ доранд. Чунин тавсири инкишофи соҳаи саноатро бояд ҳамчун тақозои замон мушоҳида намудан зарур аст, ки ҳангоми он дигаргуниҳои ҷараёнҳои ҷамъиятӣ шиддат ёфта, гузариш аз тарзи тараққиёти аграрӣ-индустриалӣ ба намуди индустриявӣ-аграрӣ ва ҷамъияти навовар ба назар мерасанд. Дар чунин шароит роҳҳои гуногуни ҳалли масъалаҳои мавҷуд буда ва муносибатҳо доир ба дигаргуниҳо дар саноат заруранд, ки амалигардонии сиёсати сохтории аз ҷиҳати илмӣ асоснок шударо талаб менамояд, ки аз қонуниятҳои инкишофи иқтисодиёти бозории муосир ва принсипҳои фаъолияти хоҷагидорӣ бармеоянд.

Боиси тазаккур аст, ки сиёсати сохторӣ бояд аниқ ва мантиқан хусусиятҳои ин ё он минтақаро ва хусусияти истеҳсолоти соҳаҳои гуногун ва комплексҳои саноатиро инъикос намуданаш зарур аст. Ба инобат гирифтани хусусиятҳо ва хислатҳои инкишофи низоми иқтисодӣ, ба истифодабарии самараноки имкониятҳои мавҷуд буда ва захираҳои пинҳонӣ, ҳамчун шарти асосии амалигардонии муваффақи сиёсати иқтисодии тараққиёти саноати минтақаҳои алоҳида бо шартҳои муайяни хоҷагидорӣ (табиӣ, иқлим, географӣ, таърихӣ, маданӣ ва ғайраҳо) мусоидат менамояд. Бо баробари ин ҳадафҳои аниқ ва мақсадҳои дастрасшаванда нисбат ба ҳолатҳои умумӣ аҳамияти аслӣ доранд. Барои шароити муосири минтақаҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон алалхусус барои вилояти Суғд амалигардонии сиёсати саноатӣ бояд барои чунин ҳадафҳо мусоидат намояд: инкишофи истеҳсолоти рақобатпазир дар минтақа ва нигоҳдории афзалиятҳои рақобатпазирӣ дар бозорҳои беруна; ташкили истеҳсолоти молҳои ивазкунандаи воридот бо мақсади коҳиш додани вобастагии иқтисодиёти миллӣ ва минтақавӣ аз воридоти молҳои хориҷӣ; марҳила ба марҳила гузариш ба истеҳсолоти ба содирот нигаронидашуда.

Расми 1.- Сохтори коркард ва амалигардонии консепсияи сиёсати саноатӣ дар минтақа. **Таҳияи муаллиф дар асоси сарчашмаҳо:** Татаркин Александр Иванович, Романова Ольга Александровна Промышленная политика: генезис, региональные особенности и законодательное обеспечение // Экономика региона. 2014. №2. С. 9-21. Кондратьев В. Промышленная политика или политика конкурентоспособности. Структурные и секторальные аспекты // ЭКО. 2008.№3. С. 122-131.

Дар ин радиф таҳлили иқтидори бахши аслии иқтисодиёти минтақа, баҳодиҳии имкониятҳои баланд намудани рақобатпазирии он, таҳлили эҳтиёҷот барои захираҳо ва оқибатҳои интихоби самти сиёсати саноатӣ муҳим арзёбӣ карда мешаванд. Умуман дар шакли всеъкардашуда, ҳадаф, вазифаҳо ва принсипҳои сиёсати саноатиро дар намуди схемаи мантиқӣ ифода кардан мумкин аст (расми 1).

Омӯзиши назариявии тараққиёти саноатӣ минтақа вобаста аз татбиқи сиёсати саноатӣ зарурати таъминоти ҳуқуқӣ, риоя намудани принсипҳои ягона ва афзалиятҳои умумиро ифода мекунад. Татбиқи сиёсати саноатиро баҳри таъмини тараққиёти устувори соҳа принсипҳои асосии онро ба чунин тарз ҷудо намудан мумкин аст: баробарҳуқуқии шаклҳои моликият (сиёсати саноатӣ имтиёзҳоро барои шаклҳои алоҳидаи моликият ба захираҳои истеҳсолӣ бояд ба инобат нагирад); озодии фаъолияти истеҳсолӣ (озодии истеҳсолкунандагон шарти асосии расидан ба ҳадафҳои сиёсати саноатӣ ба ҳисоб рафта, ҳамагуна инҳисорот (монополия) дар фаъолияти саноатӣ номумкин аст); ҳифзи манфиатҳои истеҳсолкунандагони ватанӣ дар бозори беруна бо назардошти таъмини эҳтиёҷоти истеъмолкунандагон; истифодабарии санадҳои таъсири мустақим ба корхонаҳои саноатӣ, ки ҳамчун муҳаррики пешрафти соҳа баромад мекунанд; истифодабарии усулҳои ғайримустақими дастгирии корхонаҳои саноатӣ; истифодабарии реҷаҳои гуногуни танзимкунӣ, вобаста ба намуди фаъолияти корхонаҳои саноатӣ (дар ин ҷода афзалият ба истеҳсолкунандагони молҳои ивазкунандаи воридот дода мешавад).

Дар асоси таҳқиқоти гузаронидашуда оид ба самтҳои афзалиятноки тараққиёти соҳаҳои саноат дар асоси татбиқи сиёсати саноатӣ чунин ҳадафҳои асосиро номбар кардан мумкин аст: фаъолияти инноватсионӣ, ки барои ҳамкории сохторҳои соҳибкорӣ ва илмӣ-инноватсионӣ, ташаккулёбии рағбатҳои инноватсионӣ барои фаъолияти хоҷагидорӣ, муқаррар намудани самтҳои тараққиёти инноватсионӣ дар минтақаҳо; сиёсати саноатие, ки ҳаракати сармояро барои таъминоти молиявии азнавсозии соҳаҳо байни бахшҳо ва минтақаҳо дар назар дорад; таъминоти инвеститсионии тараққиёти корхонаҳои саноатӣ ва инфрасохтори истеҳсолӣ дар минтақа. Бо назардошти самтҳои асосӣ, сатҳҳои амалигардонии самараноки сиёсати саноатиро қайд намудан зарур аст. Дар сатҳи макроиқтисодӣ, сиёсати саноатӣ бо ҳадафҳои умумимиллии тараққиёти соҳаи саноат муқаррар гардида, бо қонунгузории мутамарказ, барномаҳои мақсадноки миллӣ ва роҳҳои дастрасии он ва таъсири онҳо ба иқтисодиёти минтақаҳо алоқаманд мебошад.

Дар марҳилаи муосир консепсияи сиёсати саноатӣ дар кишвар ба инкишофи истеҳсолоти ивазкунандаи воридот, таъсисдиҳии ҷойҳои нави корӣ, ҷалби инвеститсияҳои хориҷӣ ба соҳаҳои мухталифи саноат, ворид намудани технологияҳои пешқадами истеҳсолӣ равона карда шудааст.

Таҷрибаи як қатор кишварҳои ҷаҳон оид ба амалигардонии сиёсати саноатӣ дар чорчӯбаи таҳқиқот тасодуфӣ набуда, он баҳри шиносоӣ бо хусусиятҳои истифодабарии стратегия саноатикунонӣ дар шароитҳои гуногун равона шуд. Мушоҳидаи таҷрибаи мамлакатҳои Аврупо, ИМА, Ҷопон,

Сингапур, Хитой ва Ҳиндустон нишон дод, ки дастрасии мақсадҳои гузошташуда нисбат ба афзоиш додани истеҳсолоти саноатӣ ба воситаи ташкил намудани истеҳсолоти ватанӣ ба натиҷаҳои назаррас оварда расонид, ки дар ин ҷода давлат механизмҳои сиёсати сохторӣ ва мӯътадилгардонандаро ба ҳам мутобиқ намуд. Иқтисодиёти минтақаҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон дар марҳилаи муосири тараққиёт, чи хеле ки ҳолати воқеъи нишон медиҳад, ба танзими оқилонаи давлатии ҷараёнҳои иқтисодӣ ниёз дорад.

Ҷоиз ба гуфтанист, ки саноати минтақаи вилояти Суғд ҳамчун қисми таркибии саноати мамлакат асоси тараққиёти иқтисодии минтақа баромад карда, дар давраи таҳлилӣ ба дигаргуниҳои куллӣ дучор шудааст. Дигаргуниҳои сохторӣ ва низомӣ дар саноати минтақа дар давраи солҳои 1991-1996 ба мавҷудияти соҳа таъсири назаррас расонид. Маълум аст, ки мушкилиҳои бо давраи пойдор намудани муносибатҳои бозорӣ бо омилҳои ҳам дохилӣ ва беруна вобастгаии калон доштанд. Дар ин марҳила саноати минтақаи вилояти Суғд ба монанди дигар манотиқи кишвар тараққиёти самараноки худро таъмин карда натавонист. Аз соли 1997, ба шарофати кӯшишҳои бардавоми Асосгузори сулҳи ваҳдати миллӣ - Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон байни қувваҳои мухолифин ва ҳукумати қонунии кишвар созишнома сулҳу ваҳдат ба имзо расид, ки баҳри тараққиёти тамоми соҳаҳои хоҷагии халқ заминаи нав ва устуворро пойдор намуд. Аз соли 1997 то соли 2014 дар соҳаҳои саноати вилояти Суғд марҳилаи рушди барқароркунанда ба назар мерасад, ки пастравии ҳаҷми маҳсулоти саноатии истеҳсолшуда дар давраи солҳои 1991-1996, танҳо дар тӯли 17 сол (1997-2014) барқарор карда шуд. Дар натиҷаи тадбирҳои амалигардидаи ҳукумат ва ҳамкории судманди давлат бо бахши хусусӣ дар сохтори саноати вилояти Суғд пешравиҳои назаррас ба назар мерасанд (ҷадвали 1).

Дар тӯли солҳои 2011 – 2021 шумораи корхонаҳои саноати истихроҷи маъдан аз 21 адад то 65 адад зиёд гардида, афзоиш 3,1 маротибаро ташкил додааст. Шумораи корхонаҳои истихроҷи маводҳои энергетикӣ аз 6 адад то 9 адад зиёд гардида, дар маҷмӯъ 1,5 маротиба афзоиш ёфтаанд. Корхонаҳои истихроҷӣ маводҳои ғайриэнергетикӣ дар мантиқи вилоят аз 15 адади соли 2011 дар соли 2021 ба 56 адад расидааст, ки 3,7 маротиба афзоишро нишон медиҳад. Тағйироти назаррас дар афзоишёбии саноати коркард ба назар мерасад, ки дар ин марҳила шумораи корхонаҳои ин соҳа аз 229 адад то 624 адад зиёд гардида, афзоиш 2,7 маротибаро ташкил медиҳад. Корхонаҳои дигар соҳаҳои саноат дар соли 2021 нисбат ба соли 2011, 20 маротиба афзоиш ёфта, аз 1адад то 20 адад зиёд гардидааст. Корхонаҳои таъиноти тақсимоти нерӯи барқ, газ ва об аз 3 адад соли 2011 то 44 адад дар соли 2021 зиёд шудааст, ки дар маҷмӯъ 14,7 маротиба афзоишро нишон медиҳад.

Таҳқиқотҳо собит намуданд, ки истифодабари оқилонаи иқтидорҳои мавҷудбуда саноати минтақа метавонад истеҳсоли маҳсулотҳои зиёдеро ба роҳ монад, ки қобилияти рақобатпазириро бо молҳои воридотӣ бо дарназардошти хислатҳои нодири худ доранд.

Ҷадвали 1. - Сохтори саноати вилояти Суғд (шумораи корхонаҳо)

Соҳаҳои саноат	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	Соли 2021 нисбат ба соли 2011 (бо %)
Саноати истихроҷи маъдан	21	21	22	29	40	47	48	50	51	56	65	3,1
Истихроҷи маводҳои энергетикӣ	6	6	6	10	11	12	11	10	8	8	9	1,5
Истихроҷӣ маводҳои ғайриэнергетикӣ	15	15	16	19	29	35	37	40	43	48	56	3,7
Саноати коркард	229	264	299	534	653	553	545	579	565	594	624	2,7
Дигар соҳаҳои саноат	1	2	4	12	14	14	16	19	20	20	20	20,0
Истеҳсол ва тақсимоти неруи барқ, газ, об	3	3	3	3	4	4	1	4	41	43	44	14,7

Манбаъ: Маҷмуаи омори вилояти Суғд. Сарраёсати Агентии омори назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон дар вилояти Суғд, 2022- С. 335. Маҷмуаи омори вилояти Суғд. Сарраёсати агентии омори назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон дар вилояти Суғд, 2022. С. 260.

Иқтидори васеъи тараққиёти соҳаҳои саноати минтақа бо сатҳи инкишофи қувваҳои истеҳсолкунанда ва дараҷаи ворид намудани онҳо ба фаъолияти хоҷагидорӣ тавсиф карда мешавад. Аз рӯи чунин нишондодҳо дар вилояти Суғд имкониятҳои зиёд вуҷуд доранд, ки истифодаи амалии он метавонад тараққиёти соҳаҳои саноатро ба сатҳи куллан нав оварда расонад. Сатҳи истифодабарии иқтидори саноатӣ дар иқтисодиёти минтақа аз он шаҳодат медиҳад, ки захираҳои рушди саноатӣ аз ҳисоби васеъшавии истифодабарии иқтидорҳои истеҳсолии мавҷудбуда имкониятҳои калон дорад. Оид ба мавҷудияти чунин имкониятҳо дар баромадҳои Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ - Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ҳамавақт таъкид гардида, афзалияти васеъшавии истеҳсолоти саноатӣ бо назардошти баландшавии сатҳи шуғлнокии аҳолӣ қайд карда мешавад. Ҳамаи ин имконият медиҳад қайд намоем, ки истифодабарии ҳадди аксари иқтидори истеҳсолӣ дар саноат дар дурнамои миёнамӯҳлат ва дарозмуддат унсури асосии рушди иқтисодии устувор ба ҳисоб меравад.

Қайд намудан зарур аст, ки дар ҷараёни амалигардонии сиёсати саноатии минтақавӣ бо мақсади истифодабарии ҳама иқтидорҳои мавҷуд буда, пешрафти ин соҳаи ҳаётан муҳими иқтисодӣ бояд хислати экстенсивӣ дошта бошад. Маҳз ба шарофати таъмини рушди экстенсивии соҳаҳои саноат, минтақаҳо метавонанд ҷойҳои нави корӣ таъсис дода, аҳолии бешуғлро бо фаъолияти меҳнати фаро гиранд, ки ба баландшавии сатҳи зиндагонии мардум мусоидат менамояд. Дар ин ҳолат пурра даст кашидан аз омилҳои тараққиёти интенсивӣ дар назар дошта намешавад, баръакс тараққиёти соҳаҳои саноат ба таври

экстенсивӣ бо унсурҳои тараққиёти интенсивӣ бояд таъмин карда шавад. Бо ибораи дигар сухан оид ба намуди тараққиёти нисбатан экстенсивии соҳаҳои саноати минтақа меравад.

Дар асоси таҳлил ва омӯзиши вазъи саноати вилояти Суғд чунин хулосабарорӣ кардан мумкин аст: якум, барои истифодабарии иқтидори саноатии минтақа зарурати инкишофи он дар асоси истифодабарии омилҳои экстенсивӣ баён менамояд. Яъне васеъшавии ҳаҷми истеҳсолот ва афзоиши шумораи корхонаҳои саноатӣ, ки қобилияти истеҳсол намудани молҳои ниёзи мардум ва ташкили ҷойҳои нави корӣ; дуюм, тараққиёти саноати вилояти Суғд дар самти ғанигардонии бозори дохилӣ бо молҳои истеъмолӣ бо дарназардошти баромадан ба бозори беруна дар оянда, ки ба таври ногузир баланд намудани рақобатпазирии молҳои истеҳсолмешударо дар корхнаҳои саноатӣ дар назар дорад; сеюм, бояд фаъолияти корхонаҳои саноатии бекорхобида ба воситаи таҷдиди куллии чараёни технологӣ барқарор карда шуда, истеҳсоли маҳсулоти рақобатпазир ба роҳ монда шавад; чорум, бояд чораҳо оид ба кооператсия ва махсусгардонии маконҳои истеҳсолоти саноатӣ амалӣ кард шуда, чунин хислатҳо ҳангоми таъсиси корхонаҳои нав бахри коҳиш додани хароҷоти муомилот ва татбиқи сиёсати саноатӣ дар минтақа ба инобат гирифта шаванд.

Дар ниҳоят сиёсати саноатӣ дар вилояти Суғд ҳатман барои барқарор намудани фаъолияти корхонаҳои калони саноатии бекорхобида равона карда шавад, зеро чунин чорабинӣ метавонад барои афзоиши сатҳи шуғлнокии аҳолии қобили меҳнат мусоидат намояд.

Бояд қайд намуд, ки аз рӯи афзоиши ҳаҷми маҳсулоти саноатӣ дар шаҳру ноҳияҳои вилоят оид ба саҳми ҳар яки онҳо дуруст баҳогузорӣ намудан имконнопазир аст. Зеро чунин афзоишёбӣ оид ба саҳми ҳар як шаҳру ноҳияҳои вилоят дар рушди соҳаи саноатӣ шаҳодат дода метавонад. Бинобар ҳамин оид ба иқтидор ва имкониятҳои истеҳсоли маҳсулоти саноатӣ дар шаҳру ноҳияҳои вилояти Суғд ҳиссаи ҳар яки онҳо дар ҳаҷми умумии маҳсулоти саноатӣ муайян карда мешавад, ки доир ба саҳми онҳо дар афзоиши маҳсулоти саноатии минтақавӣ шаҳодат дода метавонад (расми 2).

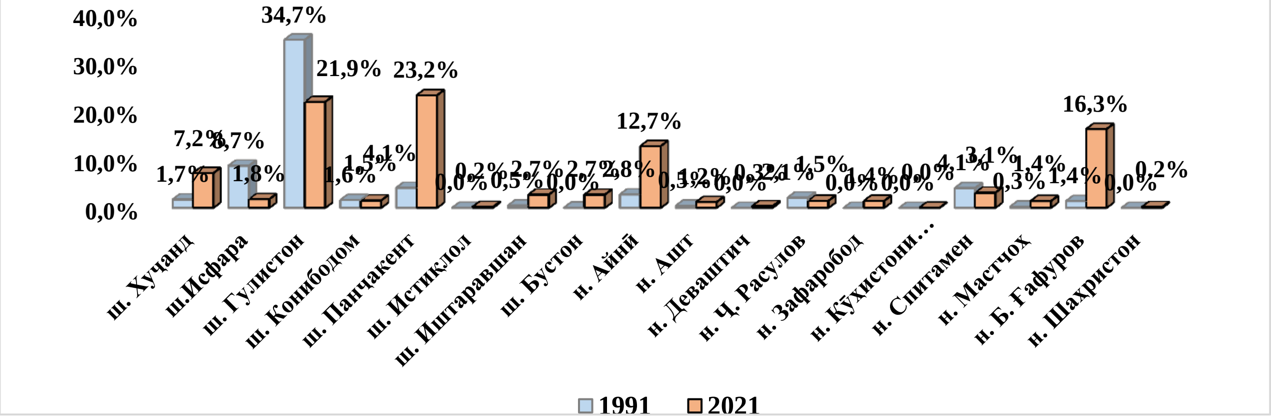

Расми 2. - Ҳиссаи шаҳру ноҳияҳои вилояти Суғд дар ҳаҷми маҳсулоти саноатии минтақа.[1]

[1] Агентии омори назди Прзиденти Ҷумҳурии Тоҷикистон. Душанбе, 2021. С.123-124. Маҷмуаи омори вилояти Суғд. Сарраёсати Агентии омори назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон дар вилояти Суғд, 2022 - С. 268-269.

Аз маълумоти диаграммаи расми 2 мушоҳида карда мешавад, ки дар соли 1991, ибтидоиислоҳоти иқтисодӣ дар мамлакат саноати вилояти Суғд асосан дар шаҳри Гулистон инкишоф ёфта буд, ки ба ҳиссаи он 34,7% маҳсулоти саноатии минтақавӣ рост меомад. Алалхусус дар ин шаҳри саноатии вилояти Суғд истеҳсоли қолинҳо ва маснуоти қолинӣ дар он давра хеле хуб ба роҳ монда шуда буд. Мутаасифона дар соли 2021 ҳиссаи шаҳри Гулистон дар истеҳсоли маҳсулоти саноатии вилоят то 21,9% коҳиш ёфт, ки асосан аз ҳисоби кам гаштани истеҳсоли қолинҳо ва маснуоти қолинӣ ба миён омад, ки он дар соли 2021 нисбат ба соли 1991 то 17,6% коҳишёбиро нишон медиҳад. Дар натиҷаи чораҳои пайвастаи давлату ҳукумат дар минтақаи вилояти Суғд, махсусан дар шаҳрҳои Хуҷанд, шаҳри Панҷакент, ноҳияи Айнӣ ва ноҳияи Б. Ғафуров зиёдшавии ҳиссаи ҳаҷми истеҳсоли маҳсулот дар соҳаҳои саноати минтақа ба назар мерасад.

Дар соли 2021 ҳиссаи шаҳри Хуҷанд дар истеҳсоли маҳсулоти саноатии минтақавӣ аз 1,7% соли 1991 то 7,2% афзоиш ёфт, ки асосан аз ҳисоби ташкили фаъолияти соҳибкорӣ дар соҳаи саноати коркард ба миён омад. Ҳиссаи шаҳри Панҷакент аз 4,1% соли 1991 то 23,2% дар соли 2021 афзоиш ёфт, ки дар натиҷаи инкишофи истеҳсолоти маъданҳои кӯҳӣ (металҳои ранга) ба миён омад. Дар давраи таҳлилшаванда ҳиссаи ноҳияи Айни дар ҳаҷми маҳсулоти умумии саноатии вилоят аз 2,8% дар соли 1991 то 12,7% дар соли 2021 зиёд гардид, ки асосан аз ҳисоби афзоиши истихроҷи ангишт ва истеҳсоли маъданҳои кӯҳӣ ба миён омад. Дар инкишофи соҳаи саноати вилояти Суғд саҳми ноҳияи Б. Ғафуров низ назаррас мебошад. Дар марҳилаи солҳои 1991-2021 ҳиссаи ин ноҳия дар ҳаҷми умумии маҳсулоти саноатии минтақавӣ аз 1,4% то 16,3% зиёд гардид, ки асосан аз ҳисоби афзоиши маҳсулоти саноатии коркард, махсусан истеҳсоли орд ва семент ба миён омад. Дар инкишофи соҳаҳои саноати минтақавӣ дар вилоят саҳми дигар шаҳру ноҳияҳо низ назаррас мебошад. Ба чунин шаҳру ноҳияҳо шаҳри Бустон, шаҳри Истаравшан, ноҳияи Спитамен, шаҳри Конибодом, ноҳияи Зафаробод ва ғайраҳоро дохил кардан мумкин аст.

Афзоиши ҳиссаи вилояти Суғд дар истеҳсоли маҳсулоти саноатӣ дар солҳои охир асосан аз ҳисоби васеъ намудани истеҳсоли масолеҳи сохтмон ба миён омадааст. Пеш аз ҳама дар ин ҷода истеҳсоли семент, қуми сохтмонӣ, шағал ва ғайраҳо мебошад. Зиёдшавии истеҳсоли масолеҳи сохтмон дар минтақа асосан бо авҷгирии сохтмони биноҳои бисёрошёна ба миён омад. Боиси қайд аст, ки дар давраи таҳлилӣ дар саноати вилояти Суғд афзоиши истеҳсоли ангишт ва нӯшокиҳои ғайриспиртӣ низ ба назар мерасад.

Бо мақсади истифодабарии ҳадди аксари имкониятҳои истеҳсолии соҳаҳои саноати минтақа ҳамгироии байнисоҳавӣ ва дуруст ба роҳ мондани тақсимоти меҳнати байни соҳавӣ зарур ба шумор меравад. Зеро бе таъминоти захиравии истеҳсолоти саноатӣ пешрафти ин соҳа имконнопазир мегардад. Дар ин самт бояд пояи захиравии истеҳсоли маҳсулоти саноатии коркард, алалхусус коркарди маҳсулоти кишоварзӣ дар корхонаҳои саноатӣ таъмин карда шуда, истеҳсоли маҳсулоти ниҳоӣ пурра ба роҳ монда шавад. Маҳз бо таъмини истеҳсоли маҳсулоти саноатии ниҳоӣ саноати минтақавӣ метавонад иқтидорҳои

мавҷудаи истеҳсолӣ ва захираҳои меҳнатии бо кор машғул набударо бо истеҳсолоти фоидаовар фаро гирад.

Дар диссертатсия муайян карда шудааст, ки дар тӯли 30 соли тараққиёти соҳаи саноати вилояти Суғд тағйирёбии шумораи кормандони соҳа ба тavри сиклӣ, яъне пастравӣ, ҷоннокшавии пай дар пай ба назар мерасад, ки хислати даврагии саноатиро ифода менамояд. Чунин тамоюл бо хусуситяҳои давраи гузариш алоқамандии зич дорад, ки бо ғайридавлатигардонӣ ва хусусигардонии корхонаҳои саноатӣ, дигаргуншавии бозори фурӯш, пойдоргардии принсипи хоҷагидории бозорӣ, ба миён омадани бӯҳрони трансформатсионӣ ва дигарҳо алоқаманд мебошад. Новобаста ба чунин вазъияти ба миёномада, камшавии ҳайати кормандони соҳаҳои саноати вилояти Суғд ба соли 2009 мувофиқ меояд, ки дар он сол шумораи кормандони соҳа нисбат ба соли 1991 (оғозёбии ислоҳоти бозори дар кишвар) то 26,4% коҳиш ёфта, ба 18058 нафар расидааст, ки бо нишондиҳандаи мутлақ коҳишёбӣ 50296 нафарро ташкил кардааст.

Ҷадвали 2. - Тағйирёбии маҷмӯи маҳсулоти минтақавӣ, маҳсулоти саноатӣ дар умум ва ба як нафар корманди соҳа дар вилояти Суғд

Нишондиҳандаҳо	1991	1996	2000	2005	2010	2015	2020	2021
МММ бо нархҳои муқоисавӣ (млн. сомонӣ)	-	-	5433,4	7744,4	10082,8	14486,4	21621,9	27465,4
Шумораи миёнаи солонаи кормандон дар иктисодиёти минтақа (хазор нафар)	461,5	472,6	451,9	416,7	398,7	402	432,4	438
МММ ба ҳар сари аҳолии бо кор таъмин буда (сомонӣ)	-	-	12023,4	18585	25289,2	36035,8	50004,4	62706,4
Тағйирёбии МММ ба ҳар сари аҳолии бо кор таъмин буда нисбат ба соли 2000 (бо фоиз)	-	-	100,0	154,6	210,3	299,7	415,9	521,5
Ҳаҷми маҳсулоти саноатӣ (бо нархҳои муқоисавӣ, млн. сомонӣ)	5429,3	1345,2	1668,1	2721,2	3299,6	6402,1	15573,2	21064,8
Тағйирёбии ҳаҷми маҳсулоти саноатӣ нисбат ба соли 1991 (бо фоиз)	100,0	24,8	30,7	50,1	60,8	117,9	286,8	388,0
Шумораи миёнаи кормандон дар соҳаҳои саноат (нафар)	68354	40305	31241	26518	18895	28746	33236	32486
Маҳсулоти саноатӣ ба ҳисоби як нафар корманди соҳа (сомонӣ)	79429,1	33375,5	53394,6	102617	174628	222713	468564	648427
Тағйирёбии маҳсулоти саноатӣ ба ҳисоби як нафар корманди соҳа нисбат ба соли 1991 (бо фоиз)	100,0	42,0	67,2	129,2	219,9	280,4	589,9	816,4
Тағйирёбии шумораи миёнаи кормандон дар соҳаҳои саноат (нафар) нисбат ба соли 1991 (бо фоиз)	100,0	59,0	45,7	38,8	27,6	42,1	48,6	47,5

Ҳисоб карда шуд: Маҷмуаи омори вилояти Суғд. Тоҷикистон. Сарраёсати Агентии омори назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон дар вилояти Суғд, 2021 - С. 332-333. Маҷмӯаи омори солонаи Ҷумҳурии Тоҷикистон. Агентии омори назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон душанбе, 2022 - С 334-337. Маҷмӯаи омори солонаи Ҷумҳурии Тоҷикистон. Агентии омори назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон душанбе, 2022 - С 9-10; 257.

Тамоюли тағйирёбии маҳсулоти саноатӣ ба ҳисоб ҳар як нафар корманди соҳаи саноат (ҳосилнокии меҳнат дар соҳаи саноати минтақа) дар вилояти Суғд, инчунин тамоюли тағйирёбии шумораи миёнаи кормандон дар соҳаи саноати минтақа, муқоисаи ин нишондиҳандаҳо бо нишондодҳои соли 1991 дар ҷадвали 2 оварда мешавад.

Маълумоти ҷадвали 2 нишон медиҳад, ҳаҷми МММ дар вилояти Суғд дар соли 2021 нисбат ба соли 2000 ба 4 маротиба афзоиш ёфта, ҳосилнокии меҳнат дар сатҳи иқтисодиёти минтақавӣ ва ё коркарди МММ ба ҳар сари захираи меҳнатии бо кор машғулбуда тамоюли афзоишро дода, дар давраи таҳлил ба 4,15 маротиба зиёд шудааст. Бо баробари ин бояд қайд намуд, ки тағйирёбии ҳосилнокии меҳнат дар сатҳи иқтисодиёти минтақавӣ мувофиқи самти тағйирёбии ҳаҷми МММ ба миён омада истодааст. Дар соҳаи саноати минтақавӣ низ афзоиши ҳаҷми маҳсулот ва истеҳсол ба ҳар як корманди соҳа тамоюли афзоишро нишон медиҳад. Лекин дар соҳаи саноат дар давраи солҳои 1991-2021 коҳишёбии шумораи кормандон ба назар расида, ин нишондиҳанда дар соли 2021 нисбат ба соли 1991, 48,6% ташкил кардааст. Новобаста аз коҳишёбии шумораи кормандон дар соҳаи саноат, ҳаҷми истеҳсоли маҳсулот ба ҳисоби як нафар корманди дар ин соҳа бо кор машғулбуда дар соли 2021 нисбат ба соли 1991, 5,9 маротиба зиёд гардидааст (дар ҳоле, ки ҳаҷми умумии истеҳсолоти маҳсулоти саноатӣ дар ин давра ба 2,9 маротиба афзоиш ёфтан), ки оид ба истифодабарии самараноки меҳнат дар ин соҳа шаҳодат медиҳад.

Дар ин радиф таҳлили таъминоти соҳаҳои саноати минтақа бо омили сармоя аҳамияти хосаро дорад. Илми иқтисодӣ ва таҷрибаи хоҷагидорӣ аз он шаҳодат медиҳад, ки сармоя ҳамчун омили истеҳсолот, ки асосан дар шакли воситаҳои истеҳсолот ва махсусан востаҳои меҳнат баромад мекунад, унсури асосии қувваҳои истеҳсолкунандаи ҷамъият ба ҳисоб рафта, барои тараққиёти соҳаҳои мухталифи иқтисодиёт аҳамияти зарурӣ дорад (расми 3).

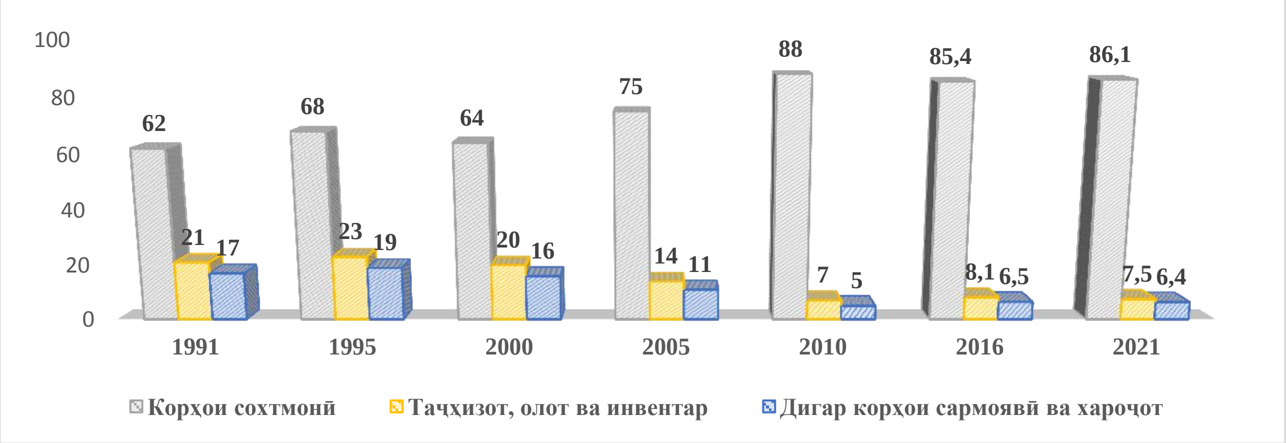

Расми 3. Сохтори технологии инвеститсияҳо ба капитали асосӣ дар вилояти Суғд (бо фоиз%). Сарчашма: Сохтмон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон. Маҷмӯи оморӣ. Душанбе 2022. – С. 27.

Бинобар ҳамин барои батанзимдарории ҳолати ба миён омада, бо баробари баланд намудани сатҳи истифодабарии сармояи асосӣ дар корхонаҳои истеҳсолии мавҷудбуда, таҷдиди техникии сармояи асосӣ низ чорабинии асосӣ ба ҳисоб меравад. Дар ин самт агар як қатор пешравиҳо ба назар расида бошанд

ҳам, онҳо асосан дар афзоиши нишондиҳандаи инвеститсияҳо ба сармояи асосӣ ифода ёфта, сохтори технологии онҳо чинин афзоишро нишон намедиҳад. Бояд қайд намуд, ки чунин афзоиш, аз ҳисоби инвеститсияҳо ба техникаи истеҳсолӣ ба назар нарасида, асосан аз ҳисоби корҳои сохтмонӣ ба назар мерасанд.

Ҷоиз ба таъкид аст, ки бе амалигардонии таҷдиди соҳаҳои саноати вилояти Суғд таъмин намудани саноатикунонии босуръати иқтисодиёти минтақавӣ имконнопазир мебошад. Аз ин лиҳоз таҷдиди самараноки соҳаҳои саноати иқтисодиёти минтақа бо дарназардошти таҷрибаҳои кишварҳои дар ин самт пешрафта муҳим ва саривақтӣ ба ҳисоб меравад. Дар ин самт ҳавасмандкунии ҷалби техника ва технологияи муосири истеҳсолӣ аз хориҷӣ кишвар чораҳои зарурӣ ва аввалиндараҷа ба ҳисоб меравад. Дар ин ҷода нақши муҳим ба ҷалби сармояи хориҷӣ дар шакли лизинги техника, технология, мошинаҳо ва таҷҳизоти истеҳсолии замонавӣ вобаста карда мешавад. Бо ин мақсад такомули муҳити инвеститсионӣ дар минтақа ва ҷумҳурӣ ва ҷорӣ намудани реҷаи озодонаи фаъолияти соҳибкорӣ зарур аст.

Дар ин радиф ҷараёнҳои ҳамгироӣ дар чорчӯбаи иштироки корхонаҳо ва соҳаҳои саноти минтақаӣ дар корпоратсияҳои трансмиллӣ ва бисёрмиллата мавқеи махсус доранд. Чораҳои номбурда аз бисёр ҷиҳат барои амалигардонии таҷдиди соҳаҳои саноати минтақа мусоидат намуда, дар дурнамо метавонанд барои афзоиш додани иқтидори содиротии соҳаҳои саноати минтақавӣ мусоидат намуда, бо дарназардошти таъмини истеҳсоли маҳсулоти тайёр сатҳи баланди бавуҷудовардани арзиши изофаро муҳайё месозанд.

Ҳамчун заминаи устувори тараққиёти соҳаҳои саноати минтақа, диверсификатсияи сохтории соҳаҳои саноат метавонад барои пешрафти минбаъдаи саноати вилояти Суғд мусоидат намояд. Дар васила зарур аст, ки ҷараёни диверсификатсияи саноати иқтисодиёти минтақавӣ бо ҷараёни такрористеҳсоли самаранок ва ҷалби захираҳои меҳнатии изофагӣ алоқаманд бошад. Ҳамаи ин чораҳо ба шарти васеъшавии макони истеҳсолии маҳсулоти саноати сабук ва хӯрокворӣ имконпазир мегардад, ки дар инкишофи он иқтисодиёти минтақа афзалиятҳои муайян дорад. Барқарор намудани фаъолияти истеҳсолии пахтатозакунӣ, истеҳсоли шоҳибофӣ, коркарди меваю сабзавот, қолинбофӣ, истеҳсоли матоъҳои гуногун, пойафзолдӯзи ва намудҳои гуногуни маҳсулоти саноатӣ метавонад диверсификатсияи сохтории саноатиро дар минтақа таъмин намояд.

Бо истифода аз усулҳои маъмули пешбиникунӣ, алалхусус бо усули экстрополятсияи хаттӣ дар ҷадвали 3 афзоиши ҳаҷми маҳсулоти саноатӣ ва МММ дар вилояти Суғд то соли 2030 ҳисоб карда шуд. Мантиқи ин усули таҳлил ва пешбиникунӣ дар он зоҳир мегардад, ки бузургиҳои пешбинишаванда дар асоси афзоиши миёнаи нишондиҳандаи таҳлилшаванда дар давраи вақти муқарраршуда муайян карда мешавад.

Аз маълумоти ҷадвали 3 маълум мегардад, ки агар истифодабарии иқтидори саноатии вилояти Суғд дар сатҳи ҳозира боқӣ монад, ҳаҷми маҳсулоти саноатӣ дар соли 2030 ба 38726,8 млн. сомонӣ баробар шуда, ҳаҷми МММ бошад ба 50494 млн. сомонӣ баробар мешавад. Бо нишондиҳандаи нисбӣ

ҳаҷми маҳсулоти саноатӣ дар соли 2030 нисбат ба соли 2021 1,8 маротиба афзоиш ёфта, ҳаҷми МММ бошад 1,9 маротибаро ташкил медиҳад.

Ҷадвали 3. – Индикаторҳои натиҷавии иқтисодии минтақавӣ ва соҳаи саноат, пешгӯикунии онҳо дар вилояти Суғд то соли 2030

Нишондиҳандаҳо	Солҳо								Ҳангоми истифодабарии иқтидори саноатӣ дар сатҳи 70-75% дар соли 2030
	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2030	
Ҳаҷми маҳсулоти саноатӣ (бо нархҳои муқоисавӣ, млн. сомонӣ)	6666,4	9019,6	11860,8	12560,6	13967,4	16216,2	21064,8	38726,8	60955,9
Ҳаҷми МММ бо нархҳои муқоисавӣ (млн. сомони)	17932,4	19169,8	20530,8	21947,4	23461,8	25174,5	27465,4	50494,0	79477,6

Ҳисоби муаллиф аз рӯи: Маҷмуи омори вилояти Суғд. Агентии омори назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистондар вилояти Суғд, 2022. С.10-11; 257-258.

Ҳангоми истифодабарии иқтидори саноатӣ дар сатҳи 70-75% ҳаҷми маҳсулоти саноатӣ дар вилояти Суғд ба 60955,9 млн. сомонӣ баробар шуда, ҳаҷми МММ ба 79477,6 млн. сомонӣ мерасад. Бо нишондиҳандаи нисбӣ ҳаҷми маҳсулоти саноатӣ дар соли 2030 нисбат ба соли 2021 ҳангоми истифодабарии иқтидори саноатии минтақа дар сатҳи муқараргардида 3 маротиба зиёд гардида, ҳаҷми МММ бошад 2,8 маротиба зиёд мегардад. Фарқияти нишондиҳандаҳои вобаста ба истифодабарии иқтидори саноатии минтақа дар сатҳи 70-75% нисбат ба иқтидори истифодашудаистода назаррас буда, 57,4% ташкил медиҳад.

Бинобар ҳамин таъмини фаъолияти корхонаҳои саноатӣ дар вилояти Суғд дар дурнамои то соли 2030 бодарназардошти ба истеҳсолот фаро гирифтани иқтидори мавҷудбудаи саноатӣ ва ба кор андохтани иқтидорҳои нав метавонад вилоятро ба минтақаи аз ҷиҳати саноат инкшофёфта мубаддал сохта баҳри татбиқи саноатикунонии босуръати кишвар мусоидат намояд. Дар ин радиф ба фикри мо диққати аввалиндараҷа бояд ба барқароркунии фаъолияти корхонаҳои саноатии мавҷудбуда ва таъсиси корхонаҳои нави саноатӣ бо техника ва технологияи муосир муҷаҳазгардида зоҳир карда шавад. Зеро барқароркунии фаъолияти корхонаҳои саноатии мавҷудбуда дар мадди аввал таҷрибаи пешинаи худро истифода бурда, дар оянда барои рақобатпазир будан дар бозори дохилӣ ва беруна имконият пайдо мекунанд. Таъсисдиҳии корхонаҳои нави саноатӣ бо дарназардошти истифодабарии техника ва технологияи муосир барои ҷараёни таҷдиди соҳаҳои саноат ва ҷалби қувваи кории иловагӣ мусоидат карда, барои баланд намудани сатҳи зиндагонии аҳолӣ заминаи устувор мегузорад.

ХУЛОСА ВА ПЕШНИҲОДҲО

Дар натиҷаи татбиқи сиёсати саноатӣ дар минтақа чунин хулосаю пешниҳодҳо муқаррар карда шудаанд:

1. Ҳангоми татбиқи сиёсати саноатӣ бояд муносибати омехта ба таъсиси модели тараққиёти саноати минтақавӣ амалӣ карда шавад. Омӯзиши назариявии тараққиёти саноатӣ минтақа вобаста аз татбиқи сиёсати саноатӣ зарурати таъминоти ҳуқуқӣ, риоя намудани принсипҳои ягона ва афзалиятҳои умумиро ифода мекунад. [1–М]

2. Дар ҳама ҳолатҳо мақсади асосии амалисозии танзими давлатии иқтисодиёт таъмини сатҳи баланди зиндагии мардум ба ҳисоб меравад, ки дар навбати худ аз сифати рушди иқтисодии минтақавӣ ва махсусан соҳаи саноат вобастагӣ дорад. [3–М]

3. Дар асоси таҳлил ва омӯзиши вазъи саноати вилояти Суғд чунин хулосабарорӣ кардан шуд, ки мутобиқи он барои истифодабарии иқтидори саноатии минтақа зарурати инкишофи он дар асоси истифодабарии омилҳои экстенсивӣ баён менамояд. Яъне васеъшавии ҳаҷми истеҳсолот ва афзоиши шумораи корхонаҳои саноатӣ, ки қобилияти истеҳсол намудани молҳои ниёзи мардум ва ташкили ҷойҳои нави корӣ. [5-М]

4. Бо мақсади истифодабарии ҳадди аксари имкониятҳои истеҳсолии соҳаҳои саноати минтақа ҳамгироии байнисоҳавӣ ва дуруст ба роҳ мондани тақсимоти меҳнати байни соҳавӣ зарур ба шумор меравад. Дар ин самт бояд пояи захиравии истеҳсоли маҳсулоти саноатии коркард, алалхусус коркарди маҳсулоти кишоварзӣ дар корхонаҳои саноатӣ таъмин карда шуда, истеҳсоли маҳсулоти ниҳоӣ пурра ба роҳ монда шавад. [4-М]

5. Ҳангоми таҷдиди соҳаҳои саноати вилояти Суғд ва дигар минтақаҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳамкории ҳамаҷониба бо мамлакатҳое, ки барои таҷҳизонидани техникии истеҳсолот таҷрибаи кофӣ доранд аз самтҳои зарурӣ ба ҳисоб меравад. Ин чораҳо барои амалигардонии таҷдиди соҳаҳои саноати минтақа мусоидат намуда, дар дурнамо метавонанд барои афзоиш додани иқтидори содиротии соҳаҳои саноати минтақавӣ мусоидат намуда, бо дарназардошти таъмини истеҳсоли маҳсулоти тайёр сатҳи баланди бавуҷудовардани арзиши изофаро муҳайё месозанд; [2-М]

6. Бахри амалисозии ҷараёни диверсификатсияи истеҳсолоти саноатии минтақа, истифодабарии техникаю технологияи муосир ва ҷалби сармояи хориҷӣ дар марҳилаи аввал зарур арзёбӣ карда мешавад, ки дар росто истифодабарии иқтидори саноатии минтақавӣ бояд дар сатҳи 70-75% таъмин карда шавад. [4-М; 8-М]

Тавсияҳо оид ба истифодаи амалии натиҷаҳои тадқиқот

1. Барои шароити муосири минтақаҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон алалхусус барои вилояти Суғд амалигардонии сиёсати саноатӣ бояд барои чунин ҳадафҳо мусоидат намояд: инкишофи истеҳсолоти рақобатпазир дар минтақа ва нигоҳдории афзалиятҳои рақобатпазирӣ дар бозорҳои беруна; ташкили истеҳсолоти молҳои ивазкунандаи воридот бо мақсади коҳиш додани

вобастагии иқтисодиёти миллӣ ва минтақавӣ аз воридоти молҳои хориҷӣ; марҳила ба марҳила гузариш ба истеҳсолоти ба содирот нигаронидашуда. [9-М]

2. Самтҳои афзалиятноки тараққиёти соҳаҳои саноат дар асоси татбиқи сиёсати саноатӣ таъмини чунин ҳадафҳои асосӣ заруранд: фаъолияти инноватсионӣ, ки барои ҳамкории сохторҳои соҳибкорӣ ва илмӣ-инноватсионӣ, ташаккулёбии рағбатҳои инноватсионӣ барои фаъолияти хоҷагидорӣ, муқаррар намудани самтҳои тараққиёти инноватсионӣ дар минтақаҳо; сиёсати саноатие, ки ҳаракати сармояро барои таъминоти молиявии азнавсозии соҳаҳо байни бахшҳо ва минтақаҳо дар назар дорад; таъминоти инвеститсионии тараққиёти корхонаҳои саноатӣ ва инфрасохтори истеҳсолӣ дар минтақа. [4-М]

3. Дар сатҳи иқтисодиёти минтақаҳо танзимкунии фаъолияти комплексҳои истеҳсолӣ-техникии амудӣ ва уфуқӣ дар назар дошат шудааст, ки барои истеҳсоли маҳсулоти тайёри ниҳоӣ нигаронида мешавад. Дар сатҳи корхонаҳо шароитҳои мусоид барои фаъолияти корхонаҳои гуногунҳаҷм фароҳам оварда шавад. [4-М]

4. Дар асоси ҳадафҳо ва вазифаҳои муқаррар гардидаи сиёсати саноатӣ вобаста ба минтақаҳо қайд намудан зарур аст, ки самаранокии он пеш аз ҳама аз таҷдиди истеҳсолоти саноатӣ дар асоси таъсисдиҳии низоми инноватсионӣ ва институтсионалӣ вобастагии қавӣ дорад. [3-М]

5. Рушди соҳибкории саноатӣ танҳо бо назардошти дастгирии давлатӣ имконпазир аст. Зеро соҳибкории саноатӣ барои ҳалли масъалаҳои муҳим мусоидат карда метавонад, ба монанди фароҳам овардани муҳити мусоид барои рақобат, равона намудани фаъолият барои қонеъгардонии талаботи рӯзафзуни аҳолӣ, ҷорӣ намудани навовариҳо дар ҷараёни истеҳсоли мол ва хизматҳо, ташкили ҷойҳои нави корӣ ва ғайраҳо. [2-М]

6. Барои таъсис додани сохтори самараноки диверсификатсияшудаи саноат, инкишофи бештари он соҳаҳо ва намудҳои истеҳсолот зарур аст, ки дар дохили кишвар дорои рақобатнокии муқаррарӣ мебошанд. Бо баробари ин барои ҳалли ин ҷараёни мураккаб шомилшавии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба Иттиҳоди Авруосиё қобили қабул мебошад. Зеро барои пешрафти саноати минтақаҳои Тоҷикистон азхуд намудани технологияҳои нави истеҳсолӣ ва ба роҳ мондани истеҳсоли номгӯи зиёди маҳсулоти саноатӣ чораҳои аввалиндараҷа ба ҳисоб мераванд. [4-М]

Рӯйхати корҳои илмӣ- тадқиқотии муаллиф (бо забони аслӣ)

А) дар нашрияҳои тақризшаванда

[1-М] Қаюмова, М.Х. Баҳодиҳии иқтидори истеҳсоли соҳаҳои саноати вилояти Суғд [Матн] / Дж.А. Алиджанов, М.Х. Қаюмова // Паёми ДМТ” Бахши илмҳои иҷтимоӣ-иқтисодӣ. №9.- Душанбе, 2022.- С. 78 – 85. ISSN 2413-5151

[2-М] Қаюмова, М.Х. Асосҳои назариявӣ ва хусусиятҳои тараққиёти саноати минтақа [Матн] / М.Х. Қаюмова // Номаи Донишгоҳ МДТ “ДДХ ба

номи академик Б.Ғафуров” №3 (58).- Хуҷанд, 2021.- С. 150 -153. ISSN 2077-4974

[3-М] Қаюмова, М.Х. Хусусиятҳои тараққиёти саноати вилояти Суғд дар шароити муосир. [Матн] / М.Х. Қаюмова // Паёми ДМТ Бахши илмҳои иҷтимоӣ-иқтисодӣ №7. - Душанбе, 2021.- С. 121 – 127. ISSN 2413-5151

[4-М] Қаюмова, М.Х. Таҷрибаи ҷаҳонии татбиқи сиёсати саноатӣ ва аҳамияти онҳо барои Тоҷикистон. [Матн] / М.Х. Қаюмова // Паёми Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав № 4. - Бохтар, 2022. - С. 193-196.

Б) Дар дигар интишорот

[5-М] Қаюмова, М.Х. Развитие промышленности региона на программную основу [Матн] / М.Х. Қаюмова // Фишурдаи маводи конфронси сеюми илмӣ – амалии вилоятии магистрантон бахшида ба 30 – солагии Истиқлолияти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Рӯзи ҷавонон Худжанд. (20-го мая 2020г.).- С. - 109-111.

[6-М] Қаюмова, М.Х. Пешрафти саноати минтақа [Матн] / М.Х. Қаюмова // Фишурдаи маводи конфронси сеюми илмӣ – амалии вилоятии магистрантон бахшида ба 30 – солагии Истиқлолияти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Рӯзи ҷавонон (26-уми майи соли 2021).- С. 102-104.

[7-М] Қаюмова М.Х. Саноати минтақа дар шароити муосир [Матн] / М.Х. Қаюмова // Фишурдаи маводи конфронсияи сеюми илмӣ – амалии вилоятии магистрантон бахшида ба 30 – солагии Истиқлолияти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва рӯзи ҷавонон. (26-уми майи соли 2021). - С. 99 – 102.

[8-М] Қаюмова М.Х. Основные принципы и цели промышленного развития региона [Текст] / М.Х. Қаюмова // Формирование благоприятного инвеститционого климата в условиях ускоренной индустриализации страны. “Международная научно – теорическая конфронция, посвященная 35- летию государственной Независимости Республики Таджикистан и провозглашению 2022 – 2026 “Годами развития промышленности (27-го мая 2022г.). С.- 426 – 430.

ГОСУДАРСТВЕННОЕ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЕ УЧРЕЖДЕНИЕ
“ХУДЖАНДСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫХ УНИВЕРСИТЕТ ИМЕНИ
АКАДЕМИКА БОБОДЖОНА ГАФУРОВА”

На правах рукописи

УДК: 332.14
ББК: 65.049
К - 31

КАЮМОВА МУХАЙЁХОН ХУРШЕДОВНА

РЕАЛИЗАЦИЯ ПРОМЫШЛЕННОЙ ПОЛИТИКИ В РЕГИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКЕ (НА ПРИМЕРЕ СОГДИЙСКОЙ ОБЛАСТИ)

АВТОРЕФЕРАТ

диссертации на соискание ученой степени доктора философии (PhD) - доктор по специальности: 6D050600 – Экономика (6D050606 – Региональная и территориальная экономика)

Худжанд - 2023

Диссертация выполнена на кафедре управления экономикой и маркетинга Государственного оброзовательного учреждения “Худжандский государсвенный университет имени академика Бободжона Гафурова”.

Научный руководитель:	**Алиджанов Джамшед Абдукаюмович**, доктор экономических наук, доцент, заведующий кафедрой экономической теории Государственного оброзовательного учреждения “Худжандский государсвенный университет имени академика Бободжона Гафурова”.
Официальные оппоненты	**Авезов Азизулло Хабибович,** доктор экономических наук, профессор кафедры экономической теории и управления Политехнического института Таджикского технического университета им. академика М. Осими в г. Худжанде **Сафоев Абдумаҷид Каримович,** кандидат экономических наук, доцент, заведующий кафедрой экономической теории и предпринимательской деятельности Международного университета туризма и предпринимательства Таджикистана.
Ведущая организация:	**Горно-металлургический институт Таджикистана**

Защита диссертации состоится «4» июля 2023 года в 12-00 часов на заседании диссертационного совета 6D.KOA-013 при Таджикском государственном университете права, бизнеса и политики (735700, г. Худжанд, 17 мкр-н, дом 1, e-mail: dstsubp@mail.ru; телефон ученого секретаря: (+992) 927711342).

С диссертацией можно ознакомиться в научной библиотеке и на сайте Таджикского государственного университета права, бизнеса и политики (http://www.tsulpb.tj).

Автореферат разослан «____» _____________2023 г.

Ученый секретарь
диссертационного совета,
к.э.н., доцент **Самадова З.А.**

ОБЩАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА ИССЛЕДОВАНИЯ

Актуальность темы исследования. Количественные и качественные изменения, происходящие в обществе, напрямую влияют на хозяйственную деятельность экономики. Вместе с тем социально-экономические изменения, происходящие в стране и ее регионах, а также структурные изменения в зависимости от реализации четвертой национальной стратегии – ускоренной индустриализации страны, требуют перехода в новый этап развития экономики. В этом аспекте значение выбора стратегии и структурной политики возрастает. Дальнейшее развитие национальной экономики и ее регионов в зависимости от влияния региональных факторов будет усиливаться.

Устойчивость экономической конъюнктуры экономики регионов в большей степени зависит от состояния и развития отраслей промышленности, так как рыночная экономика наряду с расширением товарного и финансового рынков, предусматривает улучшение и усиление конкурентной борьбы. Поэтому повышение эффективности хозяйственной деятельности предусматривает оживление процесса экономического и социального развития всех подотраслей региональной промышленности. Определение ресурсных возможностей промышленных предприятий для эффективного функционирования всего региона приобретает особую значимость.

Для реализации промышленной политики со стороны государства приняты ряд программ, в том числе Стратегия развития промышленности Республики Таджикистан до 2030 года, Программа развития цветной и черной металлургии в Республике Таджикистан до 2022 года, Программа развития шёлкоткачества и обработки коконов в Республике Таджикистан для 2012-2021гг., Программа развития ковроткачества в Республике Таджикистан для 2014-2021гг., а также объявление 2021-2025гг, годами развития отраслей промышленности. Все эти программы и стратегии будут способствовать совершенствованию реализации промышленной политики в стране и ее регионов.

В этом направлении создание соответствующих условий для развития отраслей промышленности региона и на этом фоне совершенствование процесса воспроизводства, необходимость нахождения направления реализации региональной промышленной политики требуют их соответствия сложившимся экономическим отношениям. Решение этих задач требует наличия определенных стратегических целей, которые должны быть направлены на создание системы эффективного управления, расширения и совершенствования хозяйственных рыночных связей. Поэтому в современных условиях социально-экономического развития Республики Таджикистан, научно обоснованная промышленная политика для регионов имеет особое значение, которое должно обеспечить оживление развития всех промышленных структур. В этом аспекте решение проблемы определения возможностей отраслей промышленности для успешной деятельности требует особого внимания. Такой подход к формированию и совершенствованию промышленной политики будет способствовать нахождению новых путей ее развития. В результате роль и значение анализа оценки современного состояния

и потенциала отраслей региональной промышленности, эффективное их использование возрастает в связи с устойчивостью развития отраслей промышленности в условиях ускоренной индустриализации страны.

Решение существующих задач в реализации промышленной политики определяет новые требования, которые исходят из объективных условий экономической деятельности. Вместе с тем научное обеспечение анализа и выбора правильных направлений развития отраслей региональной промышленности считается необходимым для среднесрочной и долгосрочной перспективы. Теоретические и методологические основы для развития отраслей региональной промышленности в условиях усиления влияния процесса глобализации мировой экономики, развития науки и техники, совершенствования социальных факторов и заметных сдвигов в Республике Таджикистан и ее регионов оцениваются актуальным и своевременным.

Степень изученности темы исследования. Необходимость реализации региональной промышленной политики в национальной экономической системе нашли отражение в научных трудах отечественных и зарубежных ученых.

В трудах классиков экономической науки А.Смита, Д.Рикардо, А. Маршалла особое внимание в реализации промышленной политики уделялось налоговой политике, как необходимости развития промышленности для расширения источников поступления налогов.

В западных странах особенности реализации региональной промышленной политики рассмотрены в трудах Й. Шумпетера, И. Ансоффа, Дж. Гелбрейта, Ф. Хайека, М. Портера, П. Самуэльсона, Р. Коуза, Дж. Кейнса, М. Обсфельда, П. Кругмана, В.К. Прайса, Х.Д. Лина, Д. Чанга и других. Труды отмеченных ученых посвящены направлениям реализации региональной промышленной политики, которые оказали существенное влияние на решение данного вопроса. Вопросы развития отраслей региональной промышленности рассмотрены со стороны российских ученых, таких как: Аганбегян А.Г., Березнев С.В., Копеин В.В., Андреев Г.Н., Савелло Л.Л., Попова Я.В. Воронин А.Г., Гранберг А.Г., Гапоненко А.Л., Новоселов А.С., Шабашев В.А., Егоров Е.В., Яковлев С.М. и др. В числе отечественных ученых, которые занимались проблемами реализации промышленной политики, можно перечислить следующих ученых: Азизов Ф.Х. в своих трудах обращает внимание на реализацию региональной промышленной политики с точки зрения формирования отраслей региональной промышленности; Алиджанов Д.А. рассматривает развитие отраслей промышленности региона в контексте стратегии импортозамещения. Бойматов А.А. в своих трудах рассматривает развитие отраслей региональной промышленности с точки зрения обеспечения устойчивого развития. Бабаджанов Д.Д. исследовал региональную промышленную политику с позиции развития отраслей промышленности, в частности агропромышленности. Ганиев Т.Б. в своих работах уделяет внимание совершенствованию управления человеческим капиталом в обеспечении отраслей промышленности в регионе. Дадоматов Д.Н. региональную промышленную политику рассматривает через призму развития

промышленного предпринимательства. Исмаилова М.М., Исмаилов М.М., Каюмов Н.К. в своих исследованиях рассматривают промышленную политику на уровне национальной экономики и прежде всего уделяют внимание на потенциал промышленности регионов. Комилов С.Д. в своих работах обращает внимание на инновационный путь развития отраслей промышленности. Мухабатов Х.Н. в своих работах обращает внимание на эффективное размещение отраслей промышленности в регионах Республики Таджикистан. Рахимов Р.К. в своих исследованиях основной акцент делает на индустриально-аграрный путь развития. Рахимзода Ш.М. уделяет на реализацию промышленной политики с позиции формирования и развития банковской инфраструктуры. Ризокулов Т.Р. рассматривает региональную промышленную политику с позиции институциональных факторов и условий глобализации экономических отношений. Рахимов А.М. при исследовании реализации промышленной политики уделяет внимание на повышение конкурентоспособности экономики. Султонов З.С. уделяет внимание на реализацию промышленной политики с точки зрения налогового регулирования на уровне регионов. Хоналиев Н. в своих исследованиях обращает внимание на развитие отраслей промышленности Таджикистана и ее регионов с позиции исторического подхода. Хошимзода Х.Х. в своих работах относительно региональной промышленной политики уделяет внимание механизму макроэкономического регулирования регионов. Шарифзода М.М. рассматривает совершенствование региональной промышленной политики с позиции конкурентоспособности субъектов хозяйствования. Файзуллоев М. рассматривает региональную промышленную политику с учетом инфраструктуры инноваций.

Ознакомление с научными трудами отмеченных ученых показывает, что в них вопросы реализации промышленной политики в регионах рассматриваются в условиях рыночной экономики и переходной экономики. Однако в условиях реализации стратегии ускоренной индустриализации и пятилетки развития отраслей промышленности в условиях Таджикистана до сих пор не подвергались всестороннему исследованию и анализу, что определяет актуальность и целесообразность настоящего исследования.

Связь исследования с программами (проектами) и научной тематикой. Исследование направлено на эффективную реализацию четвертой национальной стратегии – ускоренной индустриализации национальной экономики, которая предусматривает особенности и факторы развития отраслей промышленности в регионе. Вместе с тем, результаты исследования направлены на реализацию Стратегии социально-экономического развития Республики Таджикистан до 2030 года, которая предусматривает развитие отраслей промышленности региона и реализацию промышленной политики в регионе. Результаты исследования направлены на успешную реализацию пятилетки развития отраслей промышленности на 2022-2026 гг.

ОБЩАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА ИССЛЕДОВАНИЯ

Цель исследования заключается в теоретическом обосновании и практической реализации промышленной политики по эффективному

использованию промышленного потенциала Согдийской области в процессе ускоренной индустриализации страны.

Достижение цели диссертации предусматривает решение ряда задач в научно-методическом и практическом плане, которые заключаются в следующем:

Задачи исследования заключаются в решении следующих вопросов:

- определение природы и значения промышленной политики в развитии региональной промышленности в современных условиях;
- уточнение основных принципов и целей развития промышленности региона в условиях социально-экономического развития регионов, также изучение и анализ мирового опыта реализации промышленной политики и их влияния на развитие отрасли;
- с использованием эмпирического анализа определение реальной конъюнктуры промышленности Согдийской области в современных условиях и с учетом анализа определенных статистических данных оценивание производственного потенциала отраслей промышленности региона;
- анализ и оценка уровня и рационального использования факторов производства, способствующих развитию промышленности региона;
- определение целей и необходимых видов модернизации отраслей промышленности Согдийской области в рамках реализации промышленной политики;
- обоснование реализации диверсификации промышленного производства в регионе Согдийской области с учетом определения направлений усиления экономического потенциала развития промышленности региона.

Объектом исследования выступает реализация промышленной политики в регионе в условиях рыночных отношений и реализации стратегии ускоренной индустриализации.

Предметом исследования выступают экономические отношения, возникающие при реализации промышленной политики в регионе между хозяйствующими субъектами.

Гипотеза исследования опирается на то, что в современных условиях в отраслях промышленности Согдийской области существуют неиспользованные мощности, рациональное использование которых на основе реализации соответствующей региональной промышленной политики может обеспечить развитие отрасли и вывести промышленность на новый этап развития.

Этапы, пространство и период исследования (исторический охват исследования). Диссертационная работа выполнена в период с 2019 по 2022 годы.

Теоретическими основами исследования выступили труды, научные разработки отечественных и зарубежных ученых, посвященные формированию и развитию регионов, а также научно-методические предложения по определению особенностей и факторов развития отраслей промышленности,

совершенствованию промышленной политики в регионе, которые отражаются в рациональном использовании природно-экономических и трудовых ресурсов в административных зонах.

Методологические основы исследования охватывают совокупность способов и методов анализа и синтеза экономических процессов. В процессе исследования использовались методы сравнительной оценки, факторного и логического анализа, методы группировок и оценки развития отраслей промышленности региона, научное допущение, анализ и синтез, метод индукции и дедукции, аналогия, причинно-следственные связи, эмпирический анализ и т.д.

Источники данных для исследования послужили материалы Агентства по статистике при Президенте Республики Таджикистан, Агентства по статистике при Президенте Республики Таджикистан по Согдийской области, а также сведения исполнительных органов местной государственной власти (областей), также использовались материалы периодической печати по экономическим показателям и целевые программы, принятые и реализуемые в регионе.

Эмпирическая база исследования охватывает изучение, анализ и оценку деятельности отраслей промышленности Согдийской области в различных периодах.

Научная новизна исследования заключается в определении ключевых направлений реализации региональной промышленной политики и разработке предложений по совершенствованию использования факторов развития отраслей промышленности. Ключевые моменты исследования, которые отражают научную новизну диссертации заключаются в следующем:

- определена природа промышленной политики в регионе, который представляет собой совокупность юридических, экономических, организационных и других мер, направленных на развитие промышленного потенциала в стране и ее регионах, производстве конкурентоспособной промышленной продукции, зависящего от направлений и темпов социально-экономического развития региона, объема его бюджета, конкурентной среды, экологического состояния, ресурсного обеспечения, развития инфраструктуры, а также инвестиционной политики региона;
- выявлены принципы и направления реализации промышленной политики в регионе, которые охватывают равноправие форм собственности, свободу производственной деятельности, защиту интересов отечественных производителей во внешнем рынке с учетом обеспечения потребностей потребителей, использование актов прямого влияния на промышленные предприятия, использование различных режимов регулирования. Направления развития отраслей промышленности на основе реализации промышленной политики охватывают следующие цели: инновационная деятельность, движение капитала для финансового обеспечения перестройки отраслей в секторах и регионе, инвестиционное обеспечение развития промышленных предприятий и производственной инфраструктуры в регионе;

- доказано, что для полного использования промышленного потенциала Согдийской области необходимо обеспечить ее развитие на основе использования экстенсивных факторов и в направлении наполнения внутреннего рынка потребительскими товарами с учетом выхода на внешние рынки, поэтому предлагается кооперация и специализация производственных пространств промышленности;
- обосновано положение о том, что через призму синергетического эффекта использование факторов производства посредством промежуточных результатов может оказать влияние на конечные результаты, т.е. повышение конкурентоспособности продукции, увеличения объема продаж и повышения рентабельности предприятия, которая в итоге послужит подспорьем повышения эффективности промышленного производства с использованием всех факторов производства и их эффективной взаимосвязи;
- установлено, что реализация процесса модернизации отраслей промышленности в регионах предусматривает их обеспечение высококвалифицированными кадрами, инновационным менеджментом и использование бизнес-планирования, в этом направлении особое внимание необходимо уделять повышению качества человеческого капитала, научным достижениям отечественных ученых, подготовке кадрового потенциала в регионах и в республике, технологическим новшествам, новым видам менеджмента и обеспечению соответствующей среды для привлечения иностранной техники и технологии, в этой связи при модернизации отраслей промышленности Согдийской области участию предприятий и отраслей региона в транснациональных и межнациональных корпорациях необходимо уделят особое внимание;
- определено, что для расширения производственного пространства продукции легкой и пищевой промышленности в Согдийской области имеются определенные преимущества, в этом контексте восстановление деятельности хлопкоочистительного производства, шелкоткачества, обработка фруктов и овощей, ковроткачества, производство различных тканей, обуви и других видов продовольствия позволит диверсифицировать промышленность региона, развитие этих видов производств к укреплению естественной конкурентоспособности внутри страны.

Положения, выносимые на защиту:

- доказано, что содержание промышленной политики в регионе, определяется как совокупность правовых, экономических и организационных мер;
- определены основные принципы промышленной политики и направления ее реализации в регионе;
- в целях использования существующего потенциала промышленности Согдийской области и последующего их развития доказано необходимость использования преимущественно экстенсивных факторов;

- определено обеспечение синергетического эффекта в результате рационального использования факторов производства посредством промежуточных результатов;
- доказано осуществление процесса модернизации отраслей промышленности в регионах при повышении качества человеческого капитала;
- раскрыты преимущества расширение производства продукции легкой и пищевой промышленности в Согдийской области для обеспечения конкуреции в промышленности в Согдийской области;

Теоретическое значение исследования заключаются в развитии региональной экономики и в разработке методологических основ по рациональному использованию основных факторов развития промышленности региона, обосновании наличия и всестороннего использования существующего потенциала промышленности в регионе, учете особенностей индустриально-аграрной экономики и выполнении новых задач обеспечения устойчивого экономического роста региона.

Практическая значимость исследования заключается в использовании всех ресурсов развития региональной промышленности в условиях осуществления государственных программ развития промышленности на пятилетку (2022-2026гг.), перспективных программ социально-экономического развития административных районов Согдийской области.

Теоретические, методические и практические результаты, полученные в ходе диссертационного исследования, могут быть использованы в подготовке бакалавров, магистров и докторантов при изучении спецкурсов, таких как «Региональная экономика», «Экономика отраслей» и других.

Степень достоверности результатов исследования. Диссертант определил цели и задачи темы в зависимости от логического построения исследования, использования методов, основанных на исследованиях ученых данной области при анализе особенностей и факторов развития отраслей промышленности региона. Публикации автора в рецензируемых научных журналах подтверждают достоверность проведенного исследования. Выводы и предложения, а также результаты теоретического исследования автора диссертации обоснованы использованием современных методик проведения научных работ.

Соответствие диссертации паспорту научной специальности. Диссертация выполнена в соответствии Паспорта специальностей из перечня научных специальностей степени доктора философии (PhD) - доктора по специальности Высшей аттестационной комиссии при Президенте Республики Таджикистан и соответствует паспорту специальности 6D050600 - Экономика (6D050606 - Региональная и территориальная экономика).

Личный вклад соискателя ученой степени в исследование. Данная диссертация представляет собой самостоятельную научно-исследовательскую работу автора. Со стороны соискателя обоснована актуальность темы с точки зрения теории региональной экономики, определены цель и задачи исследования, на основе теоретических и методологических основ доказаны необходимость использования всего потенциала развития промышленности

Согдийской области, пути эффективного использования факторов в направлении развития различных отраслей промышленности региона и научно разработаны и представлены пути совершенствования реализации промышленной политики в регионе.

Апробация и внедрение результатов диссертации. Основные положения, выводы и рекомендации, отраженные в диссертации, были изложены в различных конференциях, международных, республиканских и областных симпозиумах. В частности, в третьей областной научно-практической конференции, посвященной 30-летию Государственной независимости Республики Таджикистан и Дню молодёжи; Международной научно-теоретической конференции, посвященной 35-летию Государственной независимости Республики Таджикистан и объявлению 2022-2026гг. «Годами развития отраслей промышленности» (27.05.2022 ТГУПБП). Теоретические, методологические выводы и ряд практических рекомендаций используются в процессе осуществления ускоренной индустриализации в Согдийской области и ее административных территорий.

Публикация по теме диссертации. Результаты диссертации отражены в 4 научных статьях в рецензируемых изданиях, рекомендованных ВАК при Президенте Республики Таджикистан в объеме 4,5 п.л. и 4 научных статьях в других изданиях объемом 1,5 п.л.

Структура и объем диссертации. В соответствии с поставленной целью и задачами исследования определена структура диссертации, которая состоит из введения, 3 глав, 9 параграфов, выводов и предложений, списка использованной литературы. Диссертация изложена на 172 страницах компьютерного текста и включает 13 таблиц, 3 рисунка и 11 диаграмм.

ОСНОВНОЕ СОДЕРЖАНИЕ ДИССЕРТАЦИИ

Последующее направление экономических и социальных преобразований в Республике Таджикистан и ее регионах, происходящие в условиях становления и перехода к устойчивому развитию экономики в большей степени определяется целями развития отраслей промышленности. Происходящие изменения в отраслях промышленности выдвигают для обсуждения вопросы, которые не только зависят от решения существующих трудностей, но и связаны с нахождением путей и направлений их развития в среднесрочной и долгосрочной перспективе. Такую интерпретацию развития отраслей промышленности следует рассматривать как требование времени, при котором преобразования общественных процессов усиливаются, наблюдается переход от аграрно-индустриального пути развития на индустриально-аграрный путь и вместе с тем происходит трансформация общества в сторону инноваций. В таких условиях различные пути решения существующих задач и отношений по поводу преобразований в промышленности считаются важными, так как требует реализации научно обоснованной структурной политики, зависящей от закономерности развития современной рыночной экономики и принципов деятельности хозяйствования.

Необходимо отметить, что структурная политика должна точно и логично учитывать особенности того или иного региона и специфики производства различных отраслей и промышленных комплексов. Принятие во внимание особенности и специфики развития экономических систем принуждает к эффективному использованию существующих возможностей и скрытых ресурсов, которые способствуют эффективной реализации экономической политики развития промышленности отдельных регионов с определенными (природными, климатическими, географическими, историческими, культурными и др.) условиями хозяйствования. Вместе с тем эти цели и намеченные результаты относительно общего положения имеют фактическое значение. Независимо от состояния движения взаимосвязанных и взаимозависимых экономических процессов, каждый регион находится на различном уровне развития. Соответственно, определение направления стратегии развития приобретает особое значение. В этом аспекте следует учесть изменения, происходящие в политической, экономической и социальной жизни страны и ее регионов. Для Согдийской области с начала рыночных реформ основная задача заключалась в поддержании жизнеспособности отраслей народного хозяйства. На современном этапе социально-экономического развития возникла новая задача, которая подразумевает переход региона в направлении роста и развития.

Решение такой задачи должно быть направлено на снижение зависимости экономики региона, которая означает самостоятельное экономическое развитие. По значимости оно должно обеспечить доступность такого состояния региональной экономики, которая позволяла бы полное использование существующего потенциала для устранения отсталости в развитии инфраструктуры, возникновению современных видов производств, рациональному размещению и эффективному использованию производительных сил. Вместе с тем установление стратегии должно выступать в качестве такого экономического пространства, при котором предпринимательская деятельность для участия отечественных и зарубежных субъектов обеспечивала бы прибыльность и хорошие условия. Другими словами, региональная экономика Согдийской области должна обеспечить условия для привлечения иностранных инвестиций и их эффективного размещения в отраслях промышленности. В современных условиях регионы Республики Таджикистан, в частности, Согдийская область для осуществления промышленной политики должны содействовать таким целям, как: развитие конкурентоспособных производств в регионе и поддержание конкурентных преимуществ во внешних рынках; организация товаров, заменяющих импорт в целях сокращения зависимости национальной и региональной экономики от импорта иностранных товаров; поэтапный переход на экспортоориентированные виды производств.

Рисунок 1. Структура разработки и реализации концепции промышленной политики в регионе (составлено автором) Татаркин Александр Иванович, Романова Ольга Александровна Промышленная политика: генезис, региональные особенности и законодательное обеспечение // Экономика региона. 2014. №2. С. 9-21. Кондратьев В. Промышленная политика или политика конкурентоспособности. Структурные и секторальные аспекты // ЭКО. 2008.№3. С. 122-131.

При разработке промышленной политики в регионах очень важно учесть ее формирование и использование в развитых странах. В этом контексте анализ потенциала реального сектора региональной экономики, оценка повышения их конкурентоспособности, потребностей в ресурсах и анализ последствий выбора направлений промышленной политики представляется архиважным.

В целом, в расширенной форме, цели, задачи и принципы промышленной политики можно представить в виде логической схемы (рисунок 1.).

Теоретическое изучение развития промышленности региона в зависимости от реализации промышленной политики предусматривает необходимость его правового обеспечения, соблюдения принципов единства и общих преимуществ. В реализации промышленной политики для обеспечения устойчивого развития отрасли можно разделить его основные принципы следующим образом: свобода деятельности производителя (свобода производителя представляется основным условием достижения целей промышленной политики, монополие в любой форме в промышленной деятельности недопустимо): защита интересов отечественных производителей во внешних рынках с учетом обеспечения потребностей потребителей; использование актов прямого воздействия на промышленные предприятия, которые выступают как двигатель отрасли; использование косвенных методов поддержки промышленных предприятий; использование различных режимов регулирования в зависимости от вида деятельности промышленного предприятия (в этом аспекте преимущество дается товарам заменителям импорта).

На основе проведенного исследования по поводу приоритетных направлений развития отраслей промышленности на основе реализации промышленной политики можно перечислить следующие основные ее цели: инновационная деятельность, которая необходима для совместной деятельности предпринимателей и научно-инновационной деятельности, формирования стимулов для инновационной хозяйственной деятельности, определения направлений развития инноваций в регионах; промышленная политика, которая предусматривает движение капитала для финансового обеспечения перевооружения отраслей в секторах и регионах; инвестиционная обеспеченность развития промышленных предприятий и производственной инфраструктуры в регионе. С учетом основных направлений промышленной политики необходимо отметить уровни ее эффективной реализации. На уровне макроэкономики, промышленная политика должна соответствовать общенациональным целям централизованных законодательств, целевых программ и путей ее поддержки и их влияния на региональную экономику.

Рассмотрение опыта Европейских стран, США, Японии, Сингапура, Китая и Индии показывает, что достижение поставленных целей относительно увеличения промышленного производства через призму организации отечественного производства, способствовало положительным результатам, в котором государственные механизмы структурной и стабилизационной политики были скоординированы.

Следует отметить, что промышленность Согдийской области, как составная часть промышленности страны, выступает основой развития региональной экономики и в анализируемом периоде подверглась коренным изменениям. Структурные и системные преобразования в промышленности региона в период с 1991 по 1996 гг. оказали существенное влияние на ее существование. Известно, что трудности в период становления рыночных отношений были связанны как с внутренними, так и внешними факторами. В этот период промышленность региона Согда, как и других регионов страны не смогла обеспечить свое эффективное развитие. Только начиная с 1997 по 2014гг. в отраслях промышленности Согдийской области наблюдался восстановительный рост, при котором сокращение объемов произведенной промышленной продукции в период с 1991 по 1996гг. было восстановлено за 17 лет (1997-2014гг.). В результате реализуемых мер со стороны правительства и плодотворного сотрудничества государства с частным сектором в структуре промышленности Согдийской области наблюдаются положительные сдвиги (таблица 1.).

По данным таблицы 1 наблюдается, что в течении 2011 по 2021гг. численность промышленных предприятий по добыче ископаемых увеличилась с 21 до 56 единиц, прирост составил 3,1 раза. Численность предприятий по добыче энергетических ресурсов увеличилась с 6 до 9 единиц, прирост составил 1,5 раза.

Таблица 1. - Структура промышленности Согдийской области в последние годы (количество предприятий)

Отрасли промышленности	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2021год по отношению к 2011 (в%)
Добывающая промышлееность	21	21	22	29	40	47	48	50	51	56	65	3,1
Добыча энергетических ресурсов	6	6	6	10	11	12	11	10	8	8	9	1,5
Добыча неэнергетических ресурсов	15	15	16	19	29	35	37	40	43	48	56	3,7
Обрабатывающая промышленность	229	264	299	534	653	553	545	579	565	594	624	2,7
Другие отрасли промышленности	1	2	4	12	14	14	16	19	20	20	20	20,0
Производство и распределение электроэнергии, газа и воды	3	3	3	3	4	4	1	4	41	43	44	14,7

Источник: Статистический ежегодник Согдийской области. Таджикистан – Управление Агентством по статистике при Президенте Республики Таджикистан в Согдийской области, 2021. С. 335. Статистический ежегодник Согдийской области. Главное управление Агентства по статистике при Президенте Республики Таджикистан в Согдийской области, 2022. С. 260.

Предприятия по добыче неэнергетических ресурсов в регионе увеличились с 15 единиц в 2011г. до 48 единиц в 2021г., прирост составил 3,7 раза. Существенное изменение наблюдается в обрабатывающей промышленности, численность предприятий данной отрасли за этот период увеличилась с 229 до 624 единиц, прирост которого составил порядка 2,7 раза. Численность предприятий в прочих отраслях промышленности увеличилась в 20 раз, т.е. с 1 единицы в 2011г. достигло 20 единиц в 2021г. Предприятия по распределению электроэнергии, газа и воды увеличились с 3 единиц в 2011г. до 43 единиц в 2021г., прирост составил 14,7 раза.

Проведенное исследование подтверждает, что рациональное использование существующего потенциала региональной промышленности имеет возможность наладить производство множества продукций, которые способны конкурировать с импортными товарами в связи с их отличительными качествами. Большой потенциал развития отраслей промышленности региона характеризуется уровнем развития производительных сил и степени их внедрения в хозяйственную деятельность. По этим параметрам в Согдийской области существуют большие возможности, реальное использование которых способно перевести развитие отраслей промышленности на совершенно новый уровень. О существовании таких возможностей Основатель мира и национального единства, Лидера нации, Президент Республики Таджикистан, уважаемый Эмомали Рахмон, всегда подчеркивая в своих выступлениях, отмечает, что расширение промышленного производства с учетом повышения уровня занятости населения является приоритетом в реализации промышленной политики. Все это дает основание полагать, что максимальное использование производственного потенциала в промышленности в среднесрочной и долгосрочной перспективе выступает в качестве основного элемента устойчивого экономического роста.

Необходимо отметить, что в процессе реализации промышленной политики в регионе для использования всего имеющегося потенциала, дальнейшее развитие промышленности должно иметь преимущественно экстенсивный характер. Именно благодаря обеспечению преимущественно экстенсивного роста отраслей промышленности, регионы способны создавать новые рабочие места, обеспечив при этом незанятое население трудовой деятельностью, которая будет содействовать повышению уровня жизни населения. В этих условиях не предусматривается полный отказ от факторов интенсивного развития, наоборот развитие отраслей промышленности преимущественно экстенсивным путем должно сопровождаться элементами интенсивного развития. Другими словами, речь идет о преимущественно экстенсивном виде развития отраслей промышленности.

На основе анализа и изучения состояния промышленности Согдийской области можно сделать следующие выводы: во-первых, для использования всего промышленного потенциала региона необходимо обеспечить их развитие с использованием элементов экстенсивного развития, т.е. расширение объемов производства и роста числа промышленных предприятий, способных производить товары народного потребления и организации новых рабочих

мест; во-вторых, развитие промышленности Согдийской области в направлении насыщения внутреннего рынка различными товарами с последующим выходом на внешние рынки, что будет способствовать повышению конкурентоспособности производимых товаров на промышленных предприятиях; в третьих, деятельность простаивающих промышленных предприятий должна происходить параллельно с реализацией технической модернизации, производством конкурентоспособной продукции; в четвертых, необходимо осуществить меры по кооперации и специализации производственных промышленных территорий, такое положение должно быть учтено в процессе организации новых предприятий для снижения издержек обращения и реализации промышленной политики в регионе.

В итоге промышленная политика в Согдийской области обязательно должна быть направлена на возобновление деятельности крупных простаивающих предприятий, так как это даст возможность увеличить объем занятости активного населения.

Необходимо отметить, что по приросту промышленной продукции в городах и районах области можно судить о вкладе каждого из них. Такой подход даст возможность оценить вклад каждого города и района на использование потенциала и возможности производства промышленной продукции в административных единицах Согдийской области (рисунок 2.).

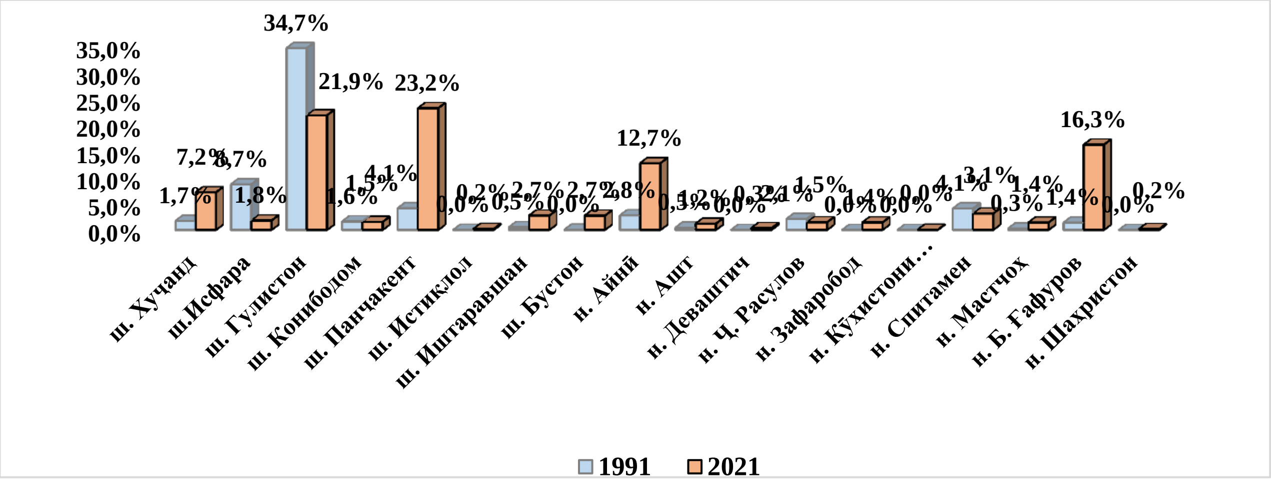

Рисунок 2. Доля городов и районов Согдийской области в общем объеме промышленной продукции регионад.[2]

По данным диаграммы рисунка 2 наблюдается, что в 1991 году промышленность Согдийской области в основном была развита в г. Гулистон, доля которого в продукции промышленности региона составляла 34,7%. Особенно в этом промышленном городе Согдийской области было очень хорошо налажено производство ковров и ковровых изделий. К сожалению, в 2021 году доля города Гулистон в производства промышленной продукции в

[2] Рассчитано по: Статистический ежегодник Согдийской области. Главное управление Агентства по статистике при Президент[2]е Республики Таджикистан. Душанбе, 2021. С. 123-124. Агентства по статистике при Президенте Республики Таджикистан в Согдийской области, 2022. С. 268-269. (в рисунке измените таджикский текст на русский: шахр на город. Название городов дайте на русском)

регионе сократилась до 21,9%, снижение произошло в основном из-за сокращения производства ковров и ковровых изделий, которое в 2021 году относительно 1991 года сократилось до 17,6%. В результате принятых мер со стороны государства и правительства в регионе Согдийской области, в частности в городах Худжанд, Пенджикент, районов Айни и Б. Гафурова наблюдается увеличение доли производства продукций в отраслях промышленности.

В 2021 году доля города Худжанда в производстве региональной промышленной продукции увеличилась с 1,7% в 1991г. до 7,2%, такой прирост произошел в основном за счет организации предпринимательской деятельности в отраслях обрабатывающей промышленности. Доля города Пенджикента из 4,1% в 1991 году увеличилась до 23,2% в 2021 году. Прирост доли этого города в общем объеме производства промышленной продукции был обеспечен за счет развития производства горнорудной промышленности (в основном производство цветных металлов). В анализируемом периоде доля района Айни в общем объеме промышленного производства области увеличилась с 2,8% в 1991г. до 12,7% в 2021 году. Такой прирост произошел из-за увеличения объемов добывающей промышленности, в основном за счет добычи угля и горных пород. В развитии отраслей промышленности Согдийской области доля Бободжон Гафуровского района весьма заметна. В период с 1991 по 2021 гг, доля этого района в общем объеме промышленного производства региона увеличилась с 1,4% до 16,3%. Такой прирост произошел в основном за счет

увеличения производства продукции обрабатывающей промышленности, в частности производства муки и цемента. В развитии отраслей промышленности региона заметную роль сыграли и другие города, и районы области. В их числе можно отметить города Бустон, Истаравшан, Канибадам, районы Спитамен, Зафарабад и другие.

Рост доли Согдийской области в производстве промышленной продукции в последние годы происходит в основном за счет расширения производства строительных материалов. Прежде всего в данном контексте можно назвать производство цемента, строительного песка, гравия и других. Увеличение производства строительной продукции в регионе обусловлено развитием строительной отрасли, в основном возведением многоэтажных домов. Следует отметить, что в анализируемом периоде наблюдается также рост производства угля и неспиртных напитков.

В целях максимального использования производственных возможностей отраслей промышленности региона считается необходимым межотраслевая интеграция и правильная организация разделения труда между отраслями. Только обеспечив производство конечной промышленной продукции, промышленность региона сможет эффективно и рационально использовать существующие производственные возможности и охватить большое количество трудовых ресурсов.

В диссертации определено, что за более 30 лет развития отраслей промышленности Согдийской области изменение численности работников данной сферы происходит циклическими колебаниями, т.е. спад и оживление

наблюдаются поэтапно, что свидетельствует о промышленном цикле. Такая тенденция прежде всего имеет тесную связь с переходным периодом, при котором наблюдается разгосударствление и приватизация промышленных предприятий, изменение рынка продаж, установление принципов рыночного хозяйства, возникновения трансформационного кризиса и другие явления. Независимо от возникшей ситуации, пик сокращения численности работников в отраслях промышленности Согдийской области приходится на 2009 год. В 2009 году численность работников промышленности по отношению к 1991 году (начало рыночных реформ) сократилась до 26,4% и составила 18058 человек, в абсолютном выражении сокращение составило 50296 человек.

Талица 2. - Динамика валового регионального продукта, промышленной продукции в целом в расчете на одного работника в Согдийской области

Показатели	1991	1996	2000	2005	2010	2015	2020	2021
ВРП в сопостовимых ценах (млн. сомони)	-	-	5433,4	7744,4	10082,8	14486,4	21621,9	27465,4
Среднегодовая численность работников в региональной экономике (тыс. человек)	461,5	472,6	451,9	416,7	398,7	402	432,4	438
ВРП на одного занятого населения (сомони)	-	-	12023,4	18585	25289,2	36035,8	50004,4	62706,4
Изменение ВРП на одного занятого населения относительно 2000 года (в процентах)	-	-	100,0	154,6	210,3	299,7	415,9	521,5
Объем промышленного производства в сопостовимых ценах (млн. сомони)	5429,3	1345,2	1668,1	2721,2	3299,6	6402,1	15573,2	21064,8
Изменение объема промышленного производства относительно 1991 года (в процентах)	100,0	24,8	30,7	50,1	60,8	117,9	286,8	388,0
Среднегодовая численность работников в отраслях промышленности (человек)	68354	40305	31241	26518	18895	28746	33236	32486
Промышленная продукция в расчете на одного работника отрасли (сомони)	79429,1	33375,5	53394,6	102617	174628	222713	468564	648427
Изменение промышленной продукции в расчете на одного работинка отрасли по отношению к 1991 году (в процентах)	100,0	42,0	67,2	129,2	219,9	280,4	589,9	816,4
Изменение численности работников отраслей промышленности по отношению к 1991 году (в процентах)	100,0	59,0	45,7	38,8	27,6	42,1	48,6	47,5

Расчитано по: Статистический ежегодник Согдийской области. Таджикистан –Управление Агентством по статистике при Президенте Республики Таджикистан в Согдийской области, 2021. С. 332-333. Статистический ежегодник Согдийской области. Главное управление Агентства по статистике при Президенте Республики Таджикистан в Согдийской области, 2022. С. 9-10; 257.

Тенденция изменения производства промышленной продукции в расчете на одного работника отрасли (производительность труда в промышленной отрасли региона) в Согдийской области, также тенденция изменения средней численности работников в отраслях промышленности региона – сравнение этих показателей с данными 1991 года приведены в таблице 2.

Данные таблицы 2 показывает, что объем ВРП в Согдийской области в 2021 году по отношению к 2000 году увеличился в 4 раза, а производительность труда на уровне региональной экономики или выработка ВРП на душу занятых трудовых ресурсов, отражая положительную динамику, в анализируемом периоде увеличились в 4,15 раза.

Вместе с тем, необходимо отметить, что изменение производительности труда на уровне региональной экономики происходит параллельно с траекторией изменения объема ВРП. В отраслях региональной промышленности также наблюдается увеличение объема продукции на одного работника отрасли.

Однако в отраслях промышленности в период с 1991 по 2021 годы наблюдается сокращение численности работников, которая в 2021 году по отношению к 1991 году составила всего 48,6%. Объем производства продукции в расчете на одного работника, занятых в 2021 году по отношению к 1991 году, увеличился на 5,9 раза (при условии, что общий объем производства промышленной продукции в этом периоде составил всего 2,9 раза), что свидетельствует об эффективном использовании труда в этой отрасли.

В этом направлении анализ обеспечения отраслей промышленности региона факторами капитала имеет особое значение. Экономическая наука и хозяйственная практика свидетельствуют о том, что капитал, как фактор производства, который в основном выступает в форме средств производства и особенно средств труда, является основным элементом производительных сил общества и имеет особую значимость для развития различных отраслей экономики. Поэтому для регулирования возникшей ситуации, наряду с повышением уровня использования основного капитала в существующих производственных предприятиях, техническая модернизация основного капитала выступает в качестве основных мероприятий. В этом направлении ели наблюдаются некоторые положительные моменты, то они в основном отражены в увеличении показателей инвестиций в основной капитал, а их технологическая структура не показывает такого роста. Необходимо отметить, что такой рост происходит не за счет инвестиций в производственную технику, а в основном происходит благодаря строительным работам (рисунок 3).

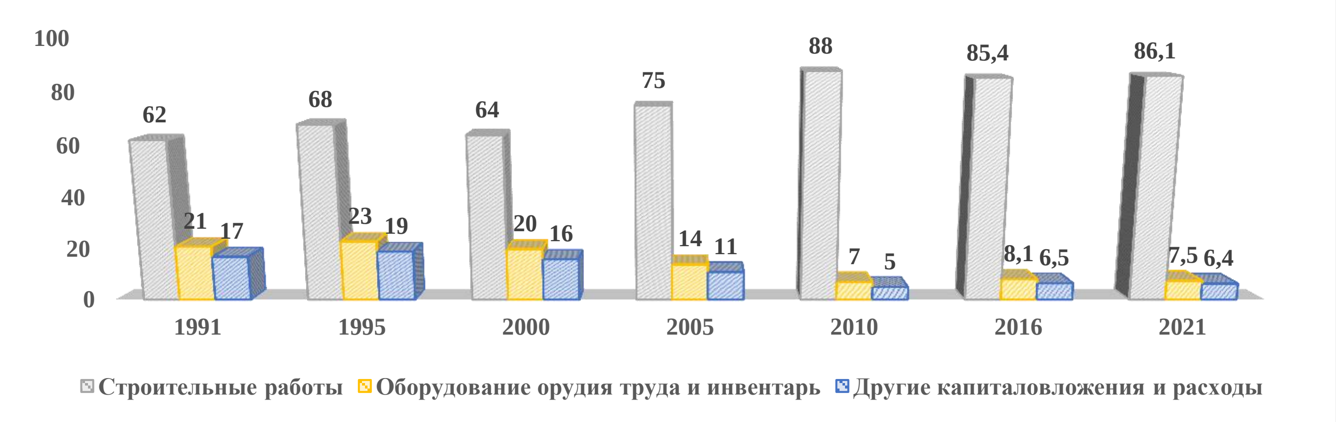

Рисунок 3. Технологическая структура инвестиций в основной капитал в Согдийской области (в %). Источник: Строительство в Республике Таджикистан. Статистический ежегодник. Агентство по статистике при Президенте Республики Таджикистан, Душанбе, 2021, С. 27

Следует заметить, что без реализации модернизации отраслей промышленности Согдийской области обеспечение ускоренной индустриализации региональной экономики представляется невозможным. В этой связи эффективная модернизация отраслей промышленности региональной экономики с учетом опыта передовых стран в данной области считается актуальным и своевременным. В этом контексте ведущая роль отводится привлечению иностранных инвестиций в форме лизинга техники, технологии, машин и производственного оборудования. В этих целях совершенствование инвестиционного климата в регионе и республике в целом и предоставление свободного режима предпринимательской деятельности выступают в качестве основных предпосылок. В этом контексте участие производственных предприятий и отраслей промышленности региона в транснациональных корпорациях имеет особое значение. Отмеченные меры с многих аспектов могут посодействовать реализации модернизации отраслей промышленности региона и в перспективе смогут стимулировать рост экспортного потенциала отраслей промышленности региона, с учетом обеспечения производства готовых продукций с высокой добавленной стоимостью.

Как устойчивая предпосылка развития отраслей промышленности региона, структурная диверсификация отраслей промышленности может способствовать дальнейшему росту промышленности Согдийской области. В этой связи необходимо, чтобы процесс диверсификации промышленности экономики региона сопровождался процессом эффективного воспроизводства и привлечением дополнительных трудовых ресурсов. Возобновление деятельности производственных мощностей по хлопкоочистительной, производство шелкоткачества, обработки фруктов и овощей, ковроткачества, производства различных тканей, производство обуви и других видов промышленных товаров способны обеспечить структурную диверсификацию промышленности в регионе.

С использованием общеизвестных методов прогнозирования, в частности используя метод линейной экстраполяции в таблице 4 рассчитан рост объемов

продукции промышленности и ВРП по Согдийской области до 2030 года. Логика такого метода анализа и прогнозирования заключается в том, что прогнозируемые величины на основе среднего прироста анализируемых показателей определяются за прогнозируемый период.

Таблица 3. – Индикаторы экономических результатов региональной экономики и промышленности Согдийской области до 2030 года

Показатели	Годы								При использовании потенциала промышленности на уровне 70-75% в 2030 году
	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2030	
Объем промышленной продукции (в сопоставимых ценах, млн. сомони)	6666,4	9019,6	11860,8	12560,6	13967,4	16216,2	21064,8	38726,8	60955,9
Объем ВРП (в сопоставимых ценах, млн. сомони)	17932,4	19169,8	20530,8	21947,4	23461,8	25174,5	27465,4	50494,0	79477,6

Расчеты автора: Статистический ежегодник. Агентство по статистике при Президенте Республики Таджикистан, Душанбе, 2021. Статистический ежегодник Согдийской области. Главное управление Агентства по статистике при Президенте Республики Таджикистан в Согдийской области, 2022. С. 10-11; 257-258.

По данным таблицы 3 становится очевидно, что если использование потенциала промышленности Согдийской области останется на нынешнем уровне, то объем промышленной продукции до 2030 года составит 38726,8 млн. сомони, вместе с тем объем ВРП составит 50494 млн. сомони. Относительные показатели объемов промышленной продукции в 2030 году относительно 2021 года увеличатся на 1,8 раза, а объем ВРП в 1,9 раза.

При использовании потенциала промышленности на уровне 70-75% объем промышленной продукции в Согдийской области составит 60955,9 млн. сомони, а объем ВРП будет равен 79477,6 млн. сомони. В относительном выражении объем промышленной продукции в 2030 году по сравнению с 2021 годом при использовании потенциала промышленности региона на предусмотренном уровне увеличится в 3 раза, а объем ВРП в 2,8 раза. Разница показателей в зависимости от использования потенциала промышленности региона на уровне 70-75% по сравнению с использующим потенциалом весьма очевидна и составляет 57,4%.

Поэтому обеспечение деятельности промышленных предприятий в Согдийской области в перспективе до 2030 года с учетом охвата существующего потенциала промышленности и ввода в действие новых предприятий будет способствовать развитию области в аспекте промышленно развитого региона и реализации ускоренной индустриализации страны. В этом направлении на наш взгляд первостепенное внимание необходимо уделять на восстановление деятельности существующих промышленных предприятий и

созданию новых предприятий промышленности оснащенных современной техникой и технологией. Возобновление деятельности существующих промышленных предприятий на первоначальном этапе с использованием прежнего своего опыта постепенно будут наращивать свою конкурентоспособность на внутреннем и внешнем рынках.

ВЫВОДЫ И ПРЕДЛОЖЕНИЯ

В результате исследования реализации промышленной политики в регионе выработаны следующие выводы и предложения:

1. При реализации промышленной политики необходимо осуществить различные отношения по поводу создания модели развития промышленности региона. Теоретическое изучение развития промышленности региона в зависимости от реализации промышленной политики определяет необходимость правового обеспечения, соблюдения принципов единства и общих преимуществ. [1-А]

2. При всех обстоятельствах основной целью реализации промышленной политики выступает обеспечение высокого уровня жизни населения, что в свою очередь зависит от качества экономического роста регионов, особенно промышленности. [3-А]

3. На основе анализа и изучения конъюнктуры промышленности Согдийской области сделан вывод о том, что использование промышленного потенциала региона требует необходимости ее развития на основе расширения объемов производства и увеличения численности промышленных предприятий, которые способны производить различные виды товаров народного потребления и организации новых рабочих мест. [5-А]

4. В целях максимального использования производственного потенциала отраслей промышленности региона межотраслевая интеграция и правильное организация разделения труда между отраслями имеет приоритетное значение. В этом направлении необходимо разработать ресурсную базу производства продукций обрабатывающей промышленности, в частности обработка продукции сельского хозяйства в промышленных предприятиях и организация конечного производства в промышленности. [4-А]

5. При модернизации отраслей промышленности Согдийской области и других регионов Республики Таджикистан всестороннее сотрудничество со странами, которые имеют достаточных опыт в перевооружении производственной техники считается важным направлением. Эти меры могут способствовать для реализации модернизации отраслей промышленности региона и в перспективе может послужит основой для роста экспортного потенциала отраслей промышленности региона с учетом обеспечения производства готовой продукции с высокой добавленной стоимостью. [2-А]

6. В целях реализации процесса диверсификации промышленного производства региона, использования современной техники и технологии, привлечения иностранных инвестиций на первых этапах считается архиважным, при этом необходимо добиться максимально возможного

использовании промышленного потенциала, хотя бы на уровне 70-75%. [4- А; 8-А]

Рекамндации по практическому использование результатов иcледования

1. Для современных условий регионов Республики Таджикистан, в частности для Согдийской области реализация промышленной политики должна содействовать следующим целям: развитию конкурентоспособных производств в регионе и поддержанию конкурентных преимуществ на внутреннем рынке; организации товаров, замещающих импорт в целях снижения уровня зависимости национальной и региональной экономики от импорта иностранных товаров; поэтапному переходу на производство эскпортоориентированных производств; [9-А]

2. Приоритетные направления развития отраслей промышленности на основе реализации промышленной политики предусматривает следующие основные цели: инновационная деятельность, которая будет учитывать взаимодействие предпринимательских научно-инновационных структур, формирование инновационных стимулов для хозяйственной деятельности, определение направлений для развития инноваций в регионах; промышленная политика, которая предусматривает движение капитала для финансового обеспечения возрождения отраслей между секторами и регионами; инвестиционное обеспечение развития промышленных предприятий и производственных инфраструктур в регионе. [4-А]

3. На уровне региональной экономики предусматривается вертикальное и горизонтальное регулирование деятельности производственно-технических комплексов, которые направляются для производства готовой конечной продукции. На уровне предприятий необходимо создать соответствующие условия для деятельности различных предприятий. [4-А]

4. На основе определенных целей и задач промышленной политики в зависимости от регионов следует отметить, что его эффективность прежде всего зависит от модернизации промышленного производства и на основе организации создания инновационных систем имеет тесную взаимосвязь. [3-А]

5. Развитие промышленного предпринимательства возможно посредством государственной поддержки. Так как промышленное предпринимательство содействует решению актуальных задач, таких как создание соответствующей среды для конкуренции, направление видов деятельности для удовлетворения возрастающих потребностей населения, внедрение новшеств в процессе производства товаров и услуг, организации новых рабочих мест и т.д. [2-А]

6. Для создания эффективной структуры необходимость диверсифицированной промышленности предусматривает развитие тех отраслей и видов производств, которые имеют естественную конкурентоспособность на внутреннем рынке. Вместе с тем это необходимо для решения сложных процессов участия Республики Таджикистан в ЕАЭС. Так как развитие промышленности регионов Таджикистана предусматривает освоение новых производственных технологий, наладку производства

номенклатуры промышленных товаров, которые считаются первостепенными. [4-А]

А) Список опубликованных работ автора (на языке оригинала)

В рецензируемых изданиях ВАК при Президенте Республики Таджикистан

[1-М] Қаюмова М.Х. Паёми ДМТ" Бахши илмҳои иҷтимоӣ-иқтисодӣ. [Баҳодиҳии иқтидори истеҳсоли соҳаҳои саноати вилояти Суғд]. Дж.А. Алиджанов, М.Х. Қаюмова // № 9.- Душанбе, 2022.- С. 78 – 86. ISSN 2413-5151

[2-М] Қаюмова М.Х. Номаи Донишгоҳ МДТ "ДДХ ба номи академик Б.Ғафуров" [Асосҳои назариявӣ ва хусусиятҳои тараққиёти саноати минтақа]. М.Х. Қаюмова // №3 (58).- Хуҷанд, 2021.- С. 150 -153. ISSN 2077-4974

[3-М] Қаюмова М.Х. Паёми ДМТ Бахши илмҳои иҷтимоӣ-иқтисодӣ. [Хусусиятҳои тараққиёти саноати вилояти Суғд дар шароити муосир]. М.Х. Қаюмова // №7. - Душанбе, 2022.- С. 45 – 53 ISSN 2413-5151

[4-М] Қаюмова М.Х. Паёми Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав. [Таҷрибаи ҷаҳонии татбиқи сиёсати саноатӣ ва аҳамияти онҳо барои Тоҷикистон]. М.Х. Қаюмова // № 4. - Бохтар, 2022. - С. 193-196.

Б) В других изданиях

[5-А] Қаюмова, М.Х. Развитие промышленности региона на программную основу [Матн] / М.Х. Қаюмова // Фишурдаи маводи конфронси сеюми илмӣ – амалии вилоятии магистрантон бахшида ба 30 – солагии Истиқлолияти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Рӯзи ҷавонон Худжанд. (20-го мая 2020г.).- С. - 109-111.

[6-А] Қаюмова, М.Х. Пешрафти саноати минтақа [Матн] / М.Х. Қаюмова // Фишурдаи маводи конфронси сеюми илмӣ – амалии вилоятии магистрантон бахшида ба 30 – солагии Истиқлолияти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Рӯзи ҷавонон (26-уми майи соли 2021).- С. 102-104.

[7-А] Қаюмова М.Х. Саноати минтақа дар шароити муосир [Матн] / М.Х. Қаюмова // Фишурдаи маводи конфронсияи сеюми илмӣ – амалии вилоятии магистрантон бахшида ба 30 – солагии Истиқлолияти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва рӯзи ҷавонон. (26-уми майи соли 2021). - С. 99 – 102.

[8-А] Қаюмова М.Х. Основные принципы и цели промышленного развития региона [Текст] / М.Х. Қаюмова // Формирование благоприятного инвеститционого климата в условиях ускоренной индустриализации страны. "Международная научно – теорическая конфронция, посвященная 35- летию государственной Независимости Республики Таджикистан и провозглашению 2022 – 2026 "Годами развития промышленности (27-го мая 2022г.). С. - 426 – 430.

АННОТАТСИЯ

ба автореферати диссертатсияи Қаюмова Муҳайёхон Хуршедовна дар мавзуи “Татбиқи сиёсати саноатӣ дар иқтисодиёти минтақа (дар мисоли вилояти Суғд)” барои дарёфти дараҷаи илмии доктори фалсафа (PhD) - доктор аз рӯйи ихтисоси 6D050600 – Иқтисодиёт. (6D050606 - Иқтисодиёти минтақавӣ ва ҳудудӣ)

Калидвожаҳо: сиёсати саноатии минтақа, иқтидори саноатӣ, тараққиёти экстенсивии соҳаҳои саноат, истифодабарии оқилонаи омилҳои истеҳсолот.

Муҳимияти таҳқиқот дар он ифода меёбад, ки дар шароити муосири тараққиёти иҷтимоӣ-иқтисодии Ҷумҳурии Тоҷикистон, сиёсати саноатии илман асоснок кардашуда барои минтақаҳо амаҳмияти хоса дорад, ки он бояд инкишофи тамоми сохтори саноатиро фаро гирад. Дар ин росто ҳалли мушкилоти муқаррар намудани имконниятҳои соҳаҳои саноат баҳри фаъолияти пурсамар диққати махсусро талаб менамояд.

Мақсади таҳқиқот дар асосноккунии назариявӣ ва истифодаи амалии сиёсати саноатӣ оид ба истифодабарии самараноки иқтидори саноатии вилояти Суғд дар ҷараёни татбиқи саноатикунонии босуръати кишвар ифода меёбад.

Дар раванди таҳқиқот баҳодиҳии муқоисавӣ, омилӣ ва мантиқӣ, усулҳои гурӯҳбандӣ ва баҳодиҳии тараққиёти соҳаҳои саноати минтақавӣ, фарзияи илмӣ, таҳлил ва синтез, усули инудксия ва дедуксия, аналогия, сабабӣ-оқибатӣ, таҳлили эмпирикӣ васеъ истифода шудаанд.

Дар диссертатсия муқаррар карда шудааст, ки дар марҳилаи муосири тараққиёти иҷтимоӣ-иқтисодии Ҷумҳурии Тоҷикистон сиёсати саноатии илман асоснокшуда барои минтақаҳо бояд ба фаъолгардонии ҷараёни тараққиёти ҳама зиннаҳои саноат равона карда шаванд. Дар ин ҷода ҳалли мушкилоти муайян намудани иқтидори имконниятҳои соҳаҳои саноат барои фаъолияти муваффақона дар шароити муосир диққати махсусро ба худ ҷалб менамояд. Чунин муносибат ба ташаккулёбӣ ва такомули сиёсати саноатӣ ва дарёфти роҳҳои нави тараққиётро дар ин соҳа муқаррар менамояд.

Дар хулоса ва пешниҳодҳо муаллиф муқаррар кардааст, ки баҳри амалисозии ҷараёни диверсификатсияи истеҳсолоти саноатии минтақа, истифодабарии техникаю технологияи муосир ва ҷалби сармояи хориҷӣ дар марҳилаи аввал зарур арзёбӣ карда мешавад, ки дар росто истифодабарии иқтидори саноатии минтақавӣ бояд дар сатҳи 70-75% таъмин карда шуда, тараққиёти он бояд дар асоси истифодабарии омилҳои экстенсивӣ ва дар самти таъминоти бозори дохилӣ бо молҳои истеъмолӣ бо дарназардошти баромадан ба бозори беруна таъмин карда шавад. Бинобар ҳамин кооператсия ва махсусгардонии маконҳои истеҳсолии саноатӣ пешниҳод карда шудааст.

АННОТАЦИЯ

автореферата диссертации Каюмовой Мухайёхон Хуршедовны на тему “Реализация промышленной политики в региональной экономике (на примере Согдийской области)” на соискание ученой степени доктора философи (PhD) – доктора по специальности 6D050600 – Экономика (6D050606 – Региональная и территориальная экономика)

Ключевые слова: промышленная политика региона, промышленный потенциал, экстенсивное развитие отраслей промышленности, рациональное использование факторов производства.

Актуальность диссертационной работы заключется в том, что в современных условиях социально-экономического развития Республики Таджикистан, научно обоснованная промышленная политика для регионов имеет особое значение, которая должно обеспечить оживление развития всех промышленных структур. В этом аспекте решение проблемы определения возможностей отраслей промышленности для успешной деятельности требует особого внимания.

Цель исследования заключается в теоретическом обосновании и практической реализации промышленной политики по эффективному использованию промышленного потенциала Согдийской области в процессе ускоренной индустриализации страны.

В процессе исследования использовались методы сравнительной оценки, факторного и логического анализа, методы группировок и оценки развития отраслей промышленности региона, научное допущение, анализ и синтез, метод индукции и дедукции, аналогия, причинно-следственные связи, эмпирический анализ и т.д.

В диссертации определено, что на современном этапе социально-экономического развития Республики Таджикистан, научно обоснованная промышленная политика для регионов должна способствовать активации процесса развития всех отраслей промышленности. В этом контексте решение проблем определения возможностей отраслей промышленности для эффективной деятельности представляется приоритетной. Такой подход к формированию и реализации промышленной политики необходим для нахождения новых путей развития этой отрасли.

В заключении и рекомендациях автором определено, что для реализации промышленной политики в регионе необходимо добиться максимально возможного использования промышленного потенциала, хотя бы на уровне 70-75% использования промышленного потенциала. Согдийской области необходимо обеспечить ее развитие на основе использования экстенсивных факторов и в направлении наполнения внутреннего рынка потребительскими товарами с учетом выхода на внешние рынки, поэтому предлагается кооперация и специализация производственных пространств промышленности.

ANNOTATION

abstract of the dissertation of Kayumova Mukhayekhon Khurshedovna on the topic "Implementation of industrial policy in the regional economy (on the example of the Sughd region)" for the degree of Doctor of Philosophy (RhD) – doctorate in the specialty 6D050600 - Economics (6D050606 – Regional and territorial Economics)

Keywords: industrial policy of the region, industrial potential, extensive development of industries, rational use of production factors.

The relevance of the dissertation work lies in the fact that in the modern conditions of socio-economic development of the Republic of Tajikistan, a scientifically based industrial policy for the regions is of particular importance, which should ensure the revival of the development of all industrial structures. In this aspect, solving the problem of determining the capabilities of industries for successful activity requires special attention.

The purpose of the study is to provide theoretical justification and practical implementation of industrial policy for the effective use of the industrial potential of the Sughd region in the process of accelerated industrialization of the country.

Methods of comparative assessment, factor and logical analysis, methods of grouping and evaluation of the development of industries in the region, scientific assumption, analysis and synthesis, method of induction and deduction, analogy, cause-and-effect relationships, empirical analysis, etc. were used in the research process.

The dissertation determines that at the present stage of socio-economic development of the Republic of Tajikistan, a scientifically based industrial policy for the regions should contribute to the activation of the development process of all industries. In this context, solving the problems of determining the capabilities of industries for effective activity becomes a priority. Such an approach to the formation and implementation of industrial policy is necessary to find new ways to develop this industry.

In conclusion and recommendations, the author determined that in order to implement industrial policy in the region, it is necessary to achieve the maximum possible use of industrial potential, at least at the level of 70-75%. Using the industrial potential of the Sughd region, it is necessary to ensure its development based on the use of extensive factors and in the direction of filling the domestic market with consumer goods, taking into account access to foreign markets, therefore, cooperation and specialization of industrial production spaces are proposed.